

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI

FILOZOFSKI FAKULTET

RELACIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI I KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU KOD SIBLINGA

MASTER RAD

Mentor:

Prof. dr Aleksandra Hadžić

Kandidat:

Jana Tanasić

Banja Luka, decembar 2017. godine

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF PHILOSOPHY

RELATIONS OF ATTACHMENT AND MENTALIZATION IN SIBLINGS

MASTER THESIS

Mentor:

Prof. dr Aleksandra Hadžić

Candidate:

Jana Tanasić

Banja Luka, December 2017.

Mentor: Prof. dr Aleksandra Hadžić

Odsjek za psihologiju

Filozofski fakultet

Univerzitet u Banjoj Luci

RELACIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI I KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU KOD SIBLINGA

Cilj sprovedenog istraživanja bio je ispitivanje afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga. Uzorak se sastojao 120 dijada adolescenata (uzrasta od 17 do 19 godina) i njihovih rođenih braća i sestara (uzrasta od 19 do 40 godina). Uzorak je podijeljen na grupu pravog sibling sistema koju su činili siblizi do 5 godina uzrasne razlike (N=60 dijada), i na grupu funkcionalnih jedinaca, koju su činili siblizi od 7 i više godina uzrasne razlike (N=60 dijada). Ispitanici su popunjavali *Upitnik socio – demografskih karakteristika, Revidiranu verziku upitnika „Iskustva u bliskim odnosima“ (SM-ECR-R)* (Hanak i Dimitrijević, 2013) i *Upitnik za procjenu kapaciteta za mentalizaciju (UM)* (Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević i Jolić Marjanović, 2017). Pretpostavka da je afektivna vezanost prediktor kapaciteta za mentalizaciju je djelimično potvrđena. Rezultati ukazuju na 55% podudarnosti obrazaca afektivne vezanosti u sibling dijadama. Nije pronađena razlika u kvalitetu vezanosti i razvijenosti mentalizacije u dvije sibling grupe. Žene su se pokazale kao superiornije od muškaraca u sposobnosti za mentalizaciju, dok polnih razlika u organizaciji afektivne vezanosti, nije bilo. Nalazi pokazuju da raznopolne dijade siblinga daju više mogućnosti za razvoj mentalizacije. U grupi pravog sibling sistema, za razvoj mentalizacije mlađe braće je značajno prisustvo starijeg siblinga, dok u obje sibling grupe razvoj mentalizacije najviše razvija starija sestra. Socio – demografske karakteristike nisu pokazale povezanost sa mentalizacijom.

Ključne riječi: *afektivna vezanost, kapacitet za mentalizaciju, sibling dijade, pol*

Naučna oblast: Psihologija

Naučno polje: Razvojna psihologija

Klasifikacija CERIF: S260

Licenca „Kreativne zajednice“: CC BY-NC-ND

Mentor:

Prof. dr Aleksandra Hadžić

Department for Psychology

Faculty of Philosophy

University of Banja Luka

RELATIONS OF ATTACHMENT AND MENTALIZATION IN SIBLINGS

The aim of this research was to examine attachment and mentalization in siblings. The sample consisted of 120 dyads of adolescents (from the age 17 to 19 years) and their brothers and sisters (from the age of 19 to 40 years). The sample was divided into two subsamples: a group of siblings 5 and less year apart (N=60 dyads) and a group of siblings 7 and more years apart (N=60 dyads). The respondents completed *the Questionnaire of social and demographic characteristics*, *the revised version of Experiences in Close Relationship (SM-ECR-R)* (Hanak & Dimitrijević, 2013) and *the Mentalization Questionnaire* (Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević i Jolić Marjanović, 2017). The hypothesis that the attachment is the predictor of mentalization was partially confirmed. The results show a 55% attachment concordance rate. No differences in attachment quality and mentalization development were found between two subsamples of siblings. Females were superior than men in mentalization, while there were no gender differences in attachment. These findings suggest that different sex dyads create more opportunities for the development of mentalization. In the real sibling system, older sibling influences the development of mentalization in younger brothers, but in both sibling groups, relationships with older sisters improve the capacity for mentalization the most. There was no relationship between socio-demographic characteristics and the ability to mentalize.

Key words: attachment, mentalization, siblings, gender

ZAHVALNICA

Urađeni master rad je dio projekta „Prevod i validacija instrumenata za procjenu afektivne vezanosti i mentalizacije kod odraslih“ (TAMMI – Translation and Validation of Self-report Measures for the Assessment of Attachment and Mentalization in Adults), te je finansijski podržan od strane Internacionalnog Psihoanalitičkog Univerziteta u Berlinu.

Veliku zahvalnost za pomoć i saradnju dugujem prof. dr Aleksandru Dimitrijeviću. Ništa manju zahvalnost dugujem i svom mentoru, prof. dr Aleksandri Hadžić na razumijevanju i pomoći tokom cijelog procesa izrade master rada, te članovima komisije, prof. dr Nadi Vaselić i prof. dr Slavici Tutunjević na savjetima i sugestijama. Posebno se zahvaljujem svojim ispitanicima, te stručnim saradnicima u školama, u kojima sam sprovela ispitivanje.

Zahvaljujem se svojoj porodici na nesebičnoj podršci, a posebno Nikoli i Andrei koji su me potakli na razmišljanje o ovoj temi.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
PROBLEM ISTRAŽIVANJA	7
CILJEVI ISTRAŽIVANJA	8
ISTRAŽIVAČKE HIPOTEZE	9
METOD	12
TIP ISTRAŽIVANJA	12
VARIJABLE	12
POPULACIJA I UZORAK.....	13
INSTRUMENTI	14
POSTUPAK ISTRAŽIVANJA.....	14
OBRADA PODATAKA.....	15
REZULTATI.....	16
DESKRIPTIVNA STATISTIKA	16
POLNE I UZRASNE RAZLIKE.....	21
POVEZANOST DIMENZIJA ANKSIOZNOSTI SA ASPEKTIMA MENTALIZACIJE.....	24
DIMENZIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI KAO PREDIKTORI ASPEKATA MENTALIZACIJE	25
OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI IZDVOJENI NA OSNOVU POSTIGNUĆA ISPITANIK NA DIMENZIJAMA AFEKTIVNE VEZANOSTI.....	32
RAZLIKE U DISTRIBUCIJAMA OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI ISPITANIK U ODNOSU NA POL, SIBLING SISTEM I VRSTU DIJADA	35
RAZLIKE U IZRAŽENOSTI KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU ISPITANIK IZ RAZLIČITIH DIJADA, SOCIO-DEMOGRAFSKIH VARIJABLI I OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI	38
DISKUSIJA	43
DESKRIPTIVNA STATISTIKA	43
POLNE I UZRASNE RAZLIKE.....	44
POVEZANOST DIMENZIJA ANKSIOZNOSTI SA ASPEKTIMA MENTALIZACIJE.....	45
DIMENZIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI KAO PREDIKTORI ASPEKATA MENTALIZACIJE	46
OBRASCI AFEKTIVNE VEZANOSTI IZDVOJENI NA OSNOVU POSTIGNUĆA ISPITANIK NA DIMENZIJAMA AFEKTIVNE VEZANOSTI.....	47

RAZLIKE U DISTRIBUCIJAMA OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI ISPITANIK U ODNOSU NA POL, SIBLING SISTEM I VRSTU DIJADA	49
RAZLIKE U IZRAŽENOSTI KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU ISPITANIK IZ RAZLIČITIH DIJADA, SOCIO-DEMOGRAFSKIH VARIJABLI I OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI	52
OGRANIČENJA STUDIJE I PRIJEDLOZI ZA NAREDNA ISTRAŽIVANJA	54
ZAKLJUČAK	56
LITERATURA.....	58
PRILOZI.....	66

UVOD

Sibling veze su zapostavljene u psihološkim istraživanjima i praksi, a postoji nekoliko razloga koji govore o njihovom značaju (Noller, 2005). Kao prvo, veza između braće i/ili sestara je jedan od najdužih odnosa koje osoba ima tokom svog života, duži nego veza sa roditeljima, supružnicima ili sopstvenom djecom (Cicirelli, 2013; Noller, 2005; Robertson, Shepherd & Goedeke, 2012). Drugo, braća i sestre provode mnogo vremena zajedno, više nego sa bilo kim drugim, uključujući roditelje (Sanders, 2004). Braća i sestre mogu da imaju ulogu surogat roditelja, prijatelja, uzora i slično (Fanos, 2014). Odnos siblinga je okarakterisan ljubavlju i toplinom, ali i rivalstvom, konfliktima i odnosima moći (Buist, Deković & Prinzie, 2013). Zbog jedinstvenih uloga, trajnosti odnosa i učestalosti interakcije, ova veza predstavlja značajan kontekst u kojem djeca razvijaju kognitivne, socijalne i emocionalne vještine (Mota & Matos, 2015; Noller, 2005). Sa aspekta evolucijske psihologije, odnos siblinga je specifičan jer braća i sestre dijele 50% genetskog materijala, a istovremeno su najveći rivali u borbi za roditeljske resurse (Michalski & Euler, 2008).

Prema teoriji afektivne vezanosti, kvalitet odnosa majke i bebe, u najranijem djetinjstvu, igra centralnu ulogu u djetetovom emocionalnom razvoju (Bowlby, 1988, prema Stefanović – Stanojević, 2011). Na osnovu ovog odnosa dijete gradi kognitivne reprezentacije o sebi i drugima, koje Bolbi naziva unutrašnjim radnim modelima sebe i drugih. Ove reprezentacije upravljaju ponašanjem djeteta u odnosu sa roditeljima i utiču na očekivanja, emocije i ponašanje u kasnijim vezama sa drugim ljudima. Istraživanja afektivne vezanosti su se primarno bazirala na majke, ali tokom vremena definicija se proširila uključivanjem drugih razvojnih perioda i figura vezivanja, poput očeva, vršnjaka ili romantičnih partnera (Cassidy & Shaver, 1999; Doherty & Fenney, 2004; Shaver & Mikulincer, 2012). Braća i sestre mogu biti figure afektivnog vezivanja, jer ovaj odnos karakteriše prisustvo glavnih osobina afektivne vezanosti (sigurna baza, traženje blizine, separacioni protest i sigurno utočište) (Ainsworth, 1989; Buist, Deković & Prinzie, 2012; Mota & Matos, 2015; Noller, 2005; Stefanović – Stanojević, 2011). Rana, pozitivna afektivna iskustva sa siblizima potiču razvoj pozitivnih kognitivnih reprezentacija sebe i drugih (DeKlyen & Greenberg, 2008). Najčešće se ovaj odnos poredi sa vršnjačkim odnosima i sa roditelj – dijete odnosom, no postoje i značajne razlike među njima. Odnos braće i sestara je najčešće ispunjen jakim emocionalnim vezama, kao i veza roditelj-dijete,

jer braća i sestre predstavljaju izvor bliskosti, utjehe i sigurnosti. Ukoliko postoji prilična razlika u godinama, stariji sibling može da ima ulogu roditelja, i na taj način postane dodatna figura vezivanja (Ainsworth, 1989; Doherty & Fenney, 2004; Dunn & Kendrick, 1982; Noller, 2005; Robertson, Shepherd & Goedeke, 2012). Međutim, za razliku od veze roditelj – dijete, sibling vezu karakteriše odnos reciprocnosti i sličnosti. Odnos se posmatra kao obostrano pružanje podrške, brige i pažnje, te osobe imaju slične potrebe i iskustva (Hochschild, 1973, prema Noller, 2005; Stefanović – Stanojević, 2011). Ako su siblizi bliski godinama, oni mogu da postanu najbolji prijatelji. Ovaj odnos je stabilniji nego odnos sa prijateljima, čak i ako su osjećanja između braće i/ili sestara ambivalentna (Ainsworth, 1989). Razlika sibling odnosa od odnosa sa vršnjacima je i u zajedničkom genetskom materijalu i porodičnom iskustvu i istoriji (van IJendoorn et al., 2000).

Model koji će biti korišten prilikom definisanja afektivne vezanosti je dvodimenzionalni model Bartolomjeve. Model uključuje Bolbijeve unutrašnje radne modele sebe i drugih, predstavljen je kao dvije ortogonalne dimenzije. Oba modela mogu biti pozitivna ili negativna. Pozitivnost unutrašnjeg radnog modela sebe, ili osjećanje internalizovane lične vrijednosti, ogleda se u tendenciji osobe da bude sigurna u sebe, a ne anksiozna, u bliskim vezama. Negativan unutrašnji model sebe predstavlja osjećanje manje vrijednosti. Pozitivnost unutrašnjeg radnog modela drugih, ili opažanje drugih ljudi kao podržavajućih, predstavlja tendenciju da osoba traži podršku, a ne da izbjegava bliskost u vezi. Osoba sa negativnim modelom drugih posmatra druge osobe kao hladne, distancirane i odbacujuće (Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991; Bartholomew & Shaver, 1998; Henderson, Bartholomew, Trinke & Kwong, 2005). Model Bartolomjeve može da se predstavi i sa dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja. Dimenzija anksioznost, koja je ekvivalent negativnog unutrašnjeg radnog modela sebe, predstavlja potrebu za velikom bliskošću i strah od partnerovog napuštanja i odbacivanja. Na jednom polu je visoka, a na drugom polu niska anksioznost (Bartholomew, 1990; Edelstein et al., 2004; Hanak i Dimitrijević, 2013; Mikulincer & Shaver, 2003; Stefanović – Stanojević, 2011). Dimenzija izbjegavanje predstavlja negativni unutrašnji radni model drugih, te na jednom polu ima prihvatanje, a na drugom odbacivanje bliskosti. Osobama sa visokim skorom na ovoj dimenziji je neprijatno u bliskim vezama, te izbjegavaju prisnost sa partnerima i ovisnost o drugim ljudima (Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991; Edelstein et al., 2004; Hanak i Dimitrijević, 2013). Ukrštanjem unutrašnjih radnih modela ili ukrštanjem spomenutih dimenzija, mogu se izdvojiti četiri glavna stila afektivne vezanosti: sigurni stil i tri nesigurna stila (plašljivi, izbjegavajući i preokupirani)

(Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991; Henderson, Bartholomew, Trinke & Kwong 2005; Stefanović-Stanojević, 2011). *Sigurni stil* afektivne vezanosti karakteriše kombinacija pozitivnog unutrašnjeg radnog modela sebe i pozitivnog unutrašnjeg radnog modela drugih (niska anksioznost i nisko izbjegavanje). Sigurno vezane osobe imaju visoko samopouzdanje i sposobnost da ostvaruju i održavaju bliske veze. Nasuprot sigurnom stilu, *plašljivi stil* predstavlja kombinaciju negativnih unutrašnjih modela sebe i drugih (visoka anksioznost i visoko izbjegavanje). Plašljivo vezane osobe imaju nisko samopouzdanje i aktivno izbjegavaju bliskost, iz straha od odbacivanja. Ovaj strah je u sprezi sa potrebom za socijalnim kontaktom i odobravanjem, međutim, zbog očekivanja da će biti napuštene, plašljivo vezane osobe izbjegavaju bliskost. *Izbjegavajući stil* karakteriše pozitivan unutrašnji radni model sebe, a negativan model drugih (niska anksioznost i visoko izbjegavanje). Osobe sa ovim stilom afektivne vezanosti izbjegavaju bliskost, a održavaju visoko samopouzdanje snažnim umanjivanjem značaja bliskih veza. *Preokupirani stil* je kombinacija negativnog modela sebe i pozitivnog modela drugih (visoka anksioznost i nisko izbjegavanje). Preokupirano vezane osobe imaju nisko samopouzdanje i ovisne su o ljubavi, prihvatanju i odobravanju drugih ljudi u bliskim vezama. Pretjerano se investiraju u partnersku vezu i sklone su simbiozi (Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991; Bartholomew, 1998; Henderson, Bartholomew, Trinke & Kwong, 2005; Stefanović – Stanojević; 2011).

Teorija afektivne vezanosti ne zastupa postavku da postoje polne razlike u vezivanju, međutim dosadašnja istraživanja daju kontradiktorne rezultate. Većina instrumenata afektivne vezanosti ne pokazuje razlike u vezivanju između muškaraca i žena (Ainsworth, 1978, prema Nikić i Travica, 2007; Feeney & Noller, 1990; Hazan & Shaver, 1987; Mihić, Zotović i Petrović, 2007; Waldinger et al., 2003), no neki istraživači tvrde da razlike ipak postoje. Tako, Kovan i Kinder (1989, prema Nikić i Travica 2007) smatraju da postoji razlika u potrebi za vezivanjem, koja je kod žena više izražena, dok su muškarci skloniji autonomiji. Istraživanja svjetskih autora (Bartholomew & Horowitz, 1991; Männikkö, 2001; Schmitt et al., 2003; Shaver & Tobey, 1991, prema Nikić i Travica, 2007) i domaća istraživanja (Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Hanak, 2004) su pronašla polne razlike, koje govore u prilog tome da su žene sklonije preokupiranom i bojažljivom tipu afektivne vezanosti, dok su muškarci skloniji umanjivanju značaja veze i odbacujućem stilu. Kada je riječ o dimenzijama afektivne vezanosti, muškarci su više izbjegavajući i manje anksiozni od žena (Del Giudice, 2009; 2011). Istraživanje Dževerove (2015),

sprovedeno na našem prostoru je pokazalo da žene dominantno pripadaju sigurnom obrascu, dok muški ispitanici prednjače u preostala tri, nesigurna obrasca.

Istraživanja afektivne vezanosti siblinga pokazuju da braća i/ili sestre iz istih porodica, u rasponu od 54% do 67% imaju iste obrasce afektivne vezanosti (Bokhorst, Bakermans – Kranenburg, Fonagy & Schuengel, 2003; Kennedy, Betts & Underwood, 2014; Kiang & Furman; 2007; Kriss, Steele & Steele, 2014, prema Farnfield, 2017, O'Connor & Croft, 2001; Teti & Ablard, 1989; van IJzendoorn et al., 2000; Ward, Vaughn & Robb, 1988). Istraživači ove nalaze objašnjavaju istom porodičnom pozadinom i vjerovatnoćom da će siblizi slično reagovati u odnosu sa roditeljima, ali i da će roditelji slično reagovati prema svoj djeci. Procenat poklapanja obrazaca je viši u slučaju istopolnih dijada. Međutim, u jednom istraživanju (Werner, Zahn, Titze, Walitza & Logoz, 2015) rezultati pokazuju da se obrasci dijada poklapaju u tek 43%, da su starija braća ili sestre sigurnija nego mlađi, te da je procenat poklapanja dijadnih obrazaca viši kada je prvorodeno dijete muškog pola.

Podaci dobijeni na uzorku dijada najčešće pokazuju da je mlađi sibling sigurniji od starijeg. Istraživači (Ainsworth, 1989; Bank, 1992, prema Robertson, Sheperd & Goedeke, 2012; Hazan & Zeifman, 1994, prema Brussoni, 2000; Noller, 2005; Stewart, 1983) ovo objašnjavaju time da stariji sibling mlađem predstavlja dodatnu figuru vezivanja iz nekoliko razloga. Istraživanje Finija (1996) je pokazalo da braća i sestre pružaju sigurnost, utjehu i bliskost, te da stariji sibling povremeno može da ima roditeljsku ulogu u sibling odnosu. Prema Bolbiju (2012), afektivno ponašanje podrazumijeva traženje i održavanje bliskosti sa osobom koja se opaža kao jača. Kako je mlađi sibling slabiji od starijeg, vjerovatnije je da će stariji postati figura vezivanja mlađem, a ne obrnuto (Robertson, Sheperd & Goedeke, 2012; Stewart & Marvin, 1984). S obzirom da mlađa braća i sestre imaju više figura afektivne vezanosti, veća je vjerovatnoća da će biti sigurniji, otvoreniji ka novim iskustvima i izražavanju emocija. Istraživanja afektivne vezanosti kod siblinga pokazuju da su u istopolnim dijadama veze sigurnije, i to gdje je razlika u godinama manja (Buist, Deković, Meeus & Van Aken, 2002; Buist, Deković & Prinzie, 2012; Robertson, Sheperd & Goedeke, 2012; van IJzendoorn et al., 2000; Werner, Zahn, Titze, Walitza & Logoz, 2015).

Osim afektivne vezanosti, u ovom radu će se procjenjivati kapacitet za mentalizaciju kod siblinga. Bejtman i Fonagi (2004) su kapacitet za mentalizaciju definisali kao „imaginitivnu mentalnu aktivnost kojom osoba implicitno ili eksplicitno tumači lične i tuđe postupke kao smislene, na osnovu intencionalnih mentalnih stanja, kao npr. osjećanja,

želje, vjerovanja, razlozi ili potrebe“. Mentalizacija uključuje razumijevanje emotivnih stanja, eksplicitno razmišljanje o stanjima uma i kapacitet da se sudi o subjektivnim stanjima. Zbog ovoga, kapacitet za mentalizaciju predstavlja temelj našeg odnosa sa drugima i sobom, jer nam omogućava razumijevanje ličnog i tuđeg ponašanja, te predviđanje ponašanja drugih ljudi (Borovnica i Šikanić, 2011; Fonagy, 2006, prema Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013). Mentalizacija je sposobnost koja omogućava djeci da tumače tuđe postupke kao smislene i predvidive. Istraživanje smisla tuđih postupaka je od presudnog značaja za sposobnost djece da imenuju i pronađu smisao svojim psihičkim iskustvima (Fonagy & Target, 1989).

Prisustvo siblinga pospješuje razvoj kapaciteta za mentalizaciju kod djeteta (Ensink, 2004; Fonagy & Target, 1998). Istraživanja (Ensink, 2004; Jenkis & Astington, 1996; McAlister & Peterson, 2007; 2013; Perner, Ruffman & Leekam, 1994; Peterson, 2000; Ruffman, Perner, Naito, Parkin & Clements; 1998) su pokazala da djeca koja imaju braću i/ili sestre postižu bolje rezultate na zadacima koji mjere sposobnost mentalizacije, nego djeca koja su jedinci. Takođe, djeca sa dva ili tri siblinga imaju bolji učinak na zadacima koja mjere sposobnost mentalizacije, nego djeca sa jednim siblingom. Djeca sa jednim siblingom su, zauzvrat, imala bolji učinak na zadacima, nego djeca koja su jedinci. Osim toga, djeca sa braćom i/ili sestrama brže razvijaju kapacitet za mentalizaciju, za razliku od jedinaca. Studije (Ensink, 2004; Ruffman, Perner, Naito, Parkin & Clements; 1998) pokazuju da starija braća i/ili sestre, za razliku od mlađih, imaju više kapacitete za mentalizaciju. Pretpostavlja se da stariji siblizi facilitiraju ovu sposobnost kod mlađih. Prema razvojnoj teoriji Vigotskog (1978), stariji brat ili sestra mogu da imaju ulogu „eksperta“ i pomognu mlađem bratu ili sestri da pređu u zonu narednog razvoja. Interakcija sa starijim osobama može da doprinese razvoju dječijeg shvatanja uvjerenja i mentalnih stanja. Kako se djeca često obraćaju majkama tražeći objašnjenja za tuđe postupke, vjerovatno je da se veći dio ovog razgovora o internalnim stanjima odvija i sa starijim siblizima (Dunn, 1988; Dunn, Brown, Slomkowski, Tesla & Youngblade, 1991).

Kada je u pitanju efekat pola, pregled domaće i strane literature pokazuje da su žene superiornije u sposobnosti mentalizacije (Abu-Akel & Bo, 2013; Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013; Baron-Cohen, Jolliffe, Mortimore & Robertson, 1997; Baron-Cohen, Wheelwright, Hill, Raste & Plumb, 2001; Bosacki & Wild Astington, 1999; Devine & Hughes, 2013; Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Lindeman, Svedholm-Häkkinen & Lipsanen, 2015; Wlodarski & Pearce, 2016). Postoje dokazi da djevojčice, već

sa dvije godine, više nego dječaci razgovaraju o emocijama, i da majke i stariji siblizi imaju najveću ulogu u facilitaciji tog razgovora (Dunn, Bretherton & Munn, 1987).

Kapacitet za mentalizaciju je usko povezan sa afektivnom vezanošću i predstavlja ključnu vezu za transgeneracijski prenos afektivne vezanosti. Mentalizacija se razvija u kontekstu sigurne afektivne vezanosti. Tj. sigurna vezanost stvara uslove za razvoj sposobnosti mentalizacije (Allen & Fonagy, 2006; Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013; Borovnica i Šikanić, 2011; Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Fonagy, 2006; Fonagy & Target, 1997; Mikulincer, Shaver & Pereg, 2003; Protić, 2016; Slade, Grienemberger, Bernbach, Levy & Locker, 2005). Fonagy, Gergely, Jurist i Targetova (2002) su razvili koncept reflektivnog funkcionisanja koji se odnosi na kapacitet za mentalizaciju majke, u kontekstu afektivne vezanosti. Reflektivno funkcionisanje omogućava majci da razumije djetetova mentalna stanja, kao npr. osjećanja i namjere. Davajući smisao djetetovim unutrašnjim afektivnim iskustvima i ponovo predstavljajući ova iskustva djetetu, da bi ih ono razumjelo, majka postavlja temelje za razvoj sigurnosti i autentičnosti (Slade, Grienemberger, Bernbach, Levy & Locker, 2005). Roditelji koji imaju razvijenije reflektivno funkcionisanje češće imaju djecu koja su sigurno vezana (Allen & Fonagy, 2006; Meins, Fernyhough, Fradley & Tuckey, 2001; Sharp, Fonagy & Goodyer, 2006; Slade, Grienemberger, Bernbach, Levy & Locker, 2005).

Sigurno vezana djeca nemaju potrebu da često aktiviraju sistem afektivne vezanosti (traženje bliskosti), te zbog toga imaju više mogućnosti da praktikuju i vježbaju mentalizaciju. Drugim riječima, ona su sigurna da drugi nemaju loše namjere prema njima i bez straha mogu da istražuju um drugih (Fonagy, 2006; Mitrović, 2016). Za razliku od njih, nesigurno vezana djeca su uskraćena za razvoj i vježbanje mentalizacije, jer nemaju dosljedne i dostupne roditelje. Takođe, kako je spoznaja da drugi žele da ih povrijede suviše bolna, nesigurna djeca izbjegavaju istraživanje tuđih mentalnih stanja (Borovnica i Šikanić, 2011; Fonagy, 2006). Nesigurnost u afektivnoj vezi dovodi do pretjerane ili nedovoljne aktivacije mentalizacije (Mitrović, 2016), te se smatra da su nesigurni obrasci vezanosti signal ograničenih mentalizacijskih sposobnosti (Fonagy, 2006; Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2002; Sharp, Fonagy & Goodyer, 2006). Pronađeno je da sigurno vezana djeca, za razliku od nesigurno vezane djece, brže razvijaju osnovne elemente kapaciteta za mentalizaciju, te da je sigurna afektivna vezanost sa majkom dobar prediktor metakognitivnih kapaciteta djeteta u domenima komunikacije, shvatanja i memorije (Allen & Fonagy, 2006; Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2002).

Autori koji su se bavili temom mentalizacije i afektivne vezanosti pretpostavljaju da promjene u kvalitetu vezanosti izazivaju promjene u frekvenciji i tačnosti mentalizacije (Hünefeldt, Laghi, Ortu & Belardinelli, 2013). Postoje dva teorijska okvira koja omogućavaju predikcije veza između afektivne vezanosti i mentalizacije. Model Dajkasa i Kasidija (2011) objašnjava na koji način sigurno i nesigurno vezane osobe obrađuju socijalnu informaciju. Ukoliko socijalna informacija uzrokuje psihološku bol, nesigurno vezani će biti skloniji isključiti ili potisnuti informaciju iz dalje obrade, jer je malo vjerovatno da su imali iskustvo sa figurom afektivne vezanosti koja je razumjela bolna osjećanja i adekvatno odgovarala na njih. Prema ovom modelu, nesigurna vezanost će biti snažnije povezana sa nižim kapacitetom za mentalizaciju. Drugi model Mikulincera i Šavera (2007), pretpostavlja da će dimenzija anksioznosti biti povezana sa višim, a dimenzija izbjegavanja sa nižim kapacitetima mentalizacije. Izbjegavajuće vezani potiskuju sistem afektivne vezanosti i afektivne potrebe, te zbog toga imaju smanjenu motivaciju za tumačenjem mentalnih stanja drugih. Međutim, postoji mišljenje da osobe sa izbjegavajućim obrascem imaju prosječan kapacitet za mentalizaciju, ali rijetko koriste mentalizacijske strategije (Baczkowski & Cierpialkowska, 2015). Istraživanja dosljedno potvrđuju povezanost sigurne afektivne vezanosti i višeg kapaciteta za mentalizaciju (Ammaniti, Tambelli, Zavattini, Vismara, & Volpi, 1999; Banjac, Altaras Dimitrijević, 2013; Ensink, 2004; Humfress, O'Connor, Slaughter, Target & Fonagy, 2002). Domaća istraživanja (Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013) pokazuju povezanost dimenzija anksioznosti i izbjegavanja sa nižim kapacitetima za mentalizaciju, dok su neki strani autori pronašli povezanost dimenzije anksioznosti sa nižim kapacitetima za mentalizaciju, ali ne i dimenzije izbjegavanja (Hünefeldt, Laghi, Ortu & Belardinelli, 2013).

Takođe, nalazi pokazuju da su žene sa izraženom dimenzijom anksioznosti bolje u mentalizaciji od anksioznih muškaraca (Hünefeldt, Laghi, Ortu, 2013). Mogućnost postojanja polnih razlika u ove dvije varijable se mogu pripisati drugačijoj socijalizaciji djevojčica i dječaka u djetinjstvu i ubrzanom socio – emocionalnom i kognitivnom razvoju kod djevojčica u odnosu na dječake. Tokom djetinjstva i adolescencije, djevojčice uglavnom formiraju male i bliske veze sa malim brojem vršnjaka, dok dječaci preferiraju socijalizaciju u većim grupama. Zbog toga su bolja komunikacija i razumijevanje tuđih stavova evidentniji u ženskim grupama (Maccoby, 1990). Bliske veze sa vršnjacima djevojčicama omogućavaju praktikovanje i usavršavanje sposobnosti mentalizacije (Devine & Hughes, 2013).

Na osnovu svega rečenog, odnos afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju je privlačan mnogim istraživačima, te se u studijama dosljedno potvrđuje njihova povezanost. Naime, sigurna afektivna vezanost stvara uslove za razvoj kapaciteta za mentalizaciju (Allen & Fonagy, 2006; Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013; Borovnica i Šikanić, 2011; Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Fonagy, 2006; Fonagy & Target, 1997; Meins, Fernyhough, Fradley & Tuckey, 2001; Mikulincer, Shaver & Pereg, 2003; Protić, 2016; Sharp, Fonagy & Goodyer, 2006; Slade, Grienemberger, Bernbach, Levy & Locker, 2005). Međutim, samo su neka međunarodna istraživanja ispitivala ova dva konstrukta na uzorku braće i sestara. Ovaj odnos je posebno zanimljiv jer siblizi utiču na emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj djece, te predstavljaju i figuru afektivnog vezivanja (Noller, 2005). Istraživanja pokazuju da su mlađi siblizi sigurniji, jer imaju više figura afektivne vezanosti (Ainsworth, 1989; Bank, 1992, prema Robertson, Sheperd & Goedeke, 2012; Hazan & Zeifman, 1994, prema Brussoni, 2000; Noller, 2005; Stewart, 1983). Takođe, istraživači su ispitivali da li siblizi razvijaju isti obrazac afektivne vezanosti, te je većina nalaza pokazala umjeren stepen podudarnosti obrazaca (Bokhorst, Bakermans – Kranenburg, Fonagy & Schuengel, 2003; Kennedy, Betts & Underwood, 2014; Kiang & Furman, 2007; O'Connor & Croft, 2001; Teti & Ablard, 1989; van IJzendoorn et al., 2000; Ward, Vaughn & Robb, 1988). Kada je riječ o studijama o kapacitetu za mentalizaciju na uzorku siblinga, nalazi pokazuju da prisustvo siblinga pozitivno utiče na razvoj ove sposobnosti (Ensink, 2004; Fonagy & Target, 1998; Jenkis & Astington, 1996; McAlister & Peterson, 2007; 2013; Perner, Ruffman & Leekam, 1994; Peterson, 2000; Ruffman, Perner, Naito, Parkin & Clements, 1998). Pregledom literature nije pronađeno ni jedno sprovedeno istraživanje na našim prostorima koje se bavilo ispitivanjem afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju na uzorku siblinga. Imajući u vidu značaj veze između braće i sestara, čini se opravdanim potreba za sagledavanjem i razumijevanjem spomenutih konstrukata na domaćem uzorku siblinga, te je osnovni problem i cilj ovog istraživanja ispitivanje relacija dimenzija i obrazaca afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga. Osim toga, ispitivaće se povezanost polne strukture dijada i razlike u uzrastu između siblinga sa spomenuta dva konstrukta.

Ciljevi istraživanja

Ova studija je jedinstvena na polju domaćih istraživanja afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju, jer relacije ova dva fenomena ispituje na uzorku braće i sestara. Nalazi će doprinijeti proširivanju postojećih saznanja o odnosu afektivne vezanosti i mentalizacije, te razumijevanju uticaja siblinga na taj odnos. Takođe, istraživanje može da bude podstrek za druge autore da fokus interesovanja preusmjere sa ispitivanja afektivne vezanosti u relacijama majka – dijete na odnose sa drugim figurama vezivanja poput spomenutih siblinga ili možda očeva.

Praktičan cilj ovog istraživanja podrazumijeva proširivanje saznanja o uticaju siblinga na afektivne vezanosti i mentalizacije. Rezultati bi mogli biti od značaja u savjetodavnom i psihoterapijskom radu, gdje bi se podsticao i unaprijeđivao kvalitetan odnos siblinga i porodice uopšteno, te terapijske tehnike bazirane na mentalizaciji.

Istraživačke hipoteze

Na osnovu iznijetih teorijskih razmatranja i empirijskih nalaza formulisano je nekoliko hipoteza koje će se provjeravati u ovom istraživanju:

1. Kvalitet afektivne vezanosti je prediktor kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga.

Ova pretpostavka je potkrijepljena nalazima koja govore o tome da je sigurna vezanost neophodna za razvoj mentalizacije (Allen & Fonagy, 2006; Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013; Borovnica i Šikanić, 2011; Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Fonagy, 2006; Fonagy & Target, 1997; Mikulincer, Shaver & Pereg, 2003; Slade, Grienerberger, Bernbach, Levy & Locker, 2005), te predstavlja dobar prediktor metakognitivnih kapaciteta kod djece (Allen & Fonagy, 2006; Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2002; Fonagy & Target, 1997; Humfress, O'Connor, Slaughter, Target & Fonagy, 2002). Autori pretpostavljaju da promjene u kvalitetu vezanosti izazivaju promjene u frekvenciji i tačnosti mentalizacije (Ammaniti, Tambelli, Zavattini, Vismara, & Volpi, 1999; Hünefeldt, Laghi, Ortu & Belardinelli, 2013). Nesigurni obrasci afektivne vezanosti su znak nižih kapaciteta za mentalizaciju (Dykas & Cassidy, 2011; Fonagy, 2006; Gergely, Jurist & Target, 2002; Sharp, Fonagy & Goodyer, 2006). Domaća istraživanja pokazuju povezanost dimenzija anksioznosti i izbjegavanja sa nižim kapacitetima, dok strani autori ovu vezu

nalaze samo kod dimenzije anksioznosti, ali ne i izbjegavanja (Banjac, Altaras Dimitrijević, 2013; Ensink, 2004; Hünefeldt, Laghi, Ortu & Belardinelli, 2013).

2. *Obrasci afektivne vezanosti se podudaraju kod sibringa iz istih porodica, bez obzira na uzrasne razlike.*

Kada je riječ o podudaranju obrazaca afektivne vezanosti, teorija sugerše da će sibrinzi, jednako reagovati u odnosu sa svojim roditeljima. Empirijski nalazi ukazuju da se obrasci afektivne vezanosti kod sibringa podudaraju u rasponu od 54% do 67% (Bokhorst, Bakermans – Kranenburg, Fonagy & Schuengel, 2003; Kennedy, Betts & Underwood, 2014; Kiang & Furman, 2007; Kriss, Steele & Steele, 2014, prema Farnfield, 2017; O'Connor & Croft, 2001; Teti & Ablard, 1989; van IJzendoorn et al., 2000; Ward, Vaughn & Robb, 1988). Izuzetak je istraživanje Venera i saradnika (2015), u kojem je podudarnost obrazaca u sibling dijadama bila samo 43%. U ovom istraživanju se ne očekuje potpuna podudarnost obrazaca, već rezultati približni gore spomenutim nalazima. Pretpostavka se zasniva na teorijskom okviru afektivne vezanosti i empirijskim dokazima koji govore u prilog tome da sibrinzi najčešće imaju iste obrasce afektivne vezanosti.

3. *Sibrinzi koji pripadaju pravom sibling sistemu imaju bolji kvalitet afektivne vezanosti i razvijeniji kapacitet za mentalizaciju, u odnosu na sibringe koji su funkcionalni jedinci.¹*

Ova istraživačka hipoteza je potkrepljena empirijskim nalazima koja pokazuju da prisustvo sibringa poboljšava kvalitet afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju. Istraživanja afektivne vezanosti rađena na uzorku braće i sestara ukazuju da su veze kvalitetnije gdje je razlika u godinama između sibringa manja (Buist, Deković, Meeus & Van Aken, 2002; Buist, Deković & Prinzie, 2012; Robertson, Sheperd & Goedeke, 2012; Van IJzendoorn et al., 2000; Werner, Zahn, Titze, Walitza & Logoz, 2015). Sibrinzi imaju više figura afektivne vezanosti, te je vjerovatnije da će biti sigurnije vezani (Ainsworth, 1989; Bank, 1992, prema Robertson, Sheperd & Goedeke, 2012; Bowlby, 2012; Feeney, 1996; Hazan & Zeifman, 1994, prema Brussoni, 2000; Noller, 2005; Stewart, 1983; Hazan & Zeifman, 1994, prema Brussoni, 2000). Takođe, prisustvo sibringa poboljšava razvoj kapacitet za mentalizaciju (Ensink, 2004; Ruffman, Perner, Naito, Parkin & Clements, 1998). Istraživanja su pokazala veću sposobnost rješavanja zadataka koja mjere ovu sposobnost kod djece

¹ U daljem tekstu će se termin pravi sibling sistem odnositi na dijade sibringa do pet godina razlike u rođenju, a termin funkcionalni jedinici na sibringe iz dijada sa razlikom u rođenju do sedam i više godina. Dijade su podijeljene s obzirom na Adlerovu teoriju, prema kojoj su sibrinzi preko pet godina razlike u rođenju funkcionalni jedinci.

koja imaju sibringe, za razliku od djece koja su jedinci (Ensink, 2004; Jenkis & Astington, 1996; McAlister & Peterson, 2007; 2013; Perner, Ruffman & Leekam, 1994; Peterson, 2000; Ruffman, Perner, Naito, Parkin & Clements; 1998).

4. Postoje polne razlike u organizaciji afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod sibringa.

Ova hipoteza se iznosi uz uvid da su nalazi koji govore o povezanosti pola sa afektivnom vezanošću nedosljedni. Pregledom strane literature uočavaju se istraživanja koja govore da ne postoje polne razlike u obrascima afektivne vezanosti (Ainsworth, 1978, prema Nikić i Travica, 2007; Feeney & Noller, 1990; Hazan & Shaver, 1987; Mihić, Zotović i Petrović, 2007; Waldinger et al., 2003), ali i istraživanja koja pokazuju da su žene sklonije vezivanju, a muškarci autonomiji, više izbjegavajući i manje anksiozni (Cowan & Kinder, 1989, prema Nikić i Travica 2007). Istraživanja (Bartholomew & Horowitz, 1991; Del Giudice, 2009; 2011; Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Hanak, 2004; Männikkö, 2001; Schmitt et al., 2003; Shaver & Tobey, 1991, prema Nikić i Travica, 2007) ukazuju da su žene sklonije preokupiranom i bojažljivom tipu afektivne vezanosti, dok su muškarci skloniji umanjivanju značaja veze i odbacujućem stilu. U istraživanju rađenom na našem prostoru rezultati pokazuju da žene dominantno pripadaju sigurnom obrascu, dok muškarci prednjače u preostala tri, nesigurna obrasca (Džever, 2015). Kada je u pitanju efekat pola na kapacitet za mentalizaciju, nalazi pokazuju superiornost ženskog pola (Abu-Akel & Bo, 2013; Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013; Baron-Cohen, Jolliffe, Mortimore & Robertson, 1997; Baron-Cohen, Wheelwright, Hill, Raste & Plumb, 2001; Bosacki & Wild Astington, 1999; Devine & Hughes, 2013; Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Lindeman, Svedholm-Häkkinen & Lipsanen, 2015; Wlodarski & Pearce, 2016).

U radu će se posebno pratiti polne razlike u organizaciji afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju u istopolnim sibling dijadama i dijadama sibringa različitog pola. Nekoliko istraživanja je pokazalo da kvalitet afektivne vezanosti lošiji u dijadama sibringa različitog pola od istopolnih dijada (Buist, Deković, Meeus & Aken, 2002; Buist, Deković & Prinzie, 2012; Dunn & Kendrick, 1981; van Ijzendoorn et al., 2000). Veza između sibringa istog pola je najčešće pozitivnija. Vezanost za žensku figuru (npr. majku ili sestru) je višeg kvaliteta nego vezanost za mušku figuru (npr. oca ili brata), a ova razlika je izraženija kod djevojčica nego kod dječaka (Buist, Deković, Meeus & Aken, 2002). Ovi nalazi upućuju na to da su žene, više nego muškarci, fokusirane na socijalne odnose i da ih češće koriste kao izvor podrške i bliskosti.

METOD

Nacrt istraživanja

Istraživanje je neeksperimentalnog karaktera. Ono pripada anketnom tipu istraživanja, s obzirom na metod prikupljanja podataka. Uzorak čine učenici trećih i četvrtih razreda srednje škole i njihovi stariji siblizi, te je istraživanje transverzalno. Prema načinu obrade podataka, istraživanje je korelaciono – regresionog tipa.

Varijable

Afektivna vezanost je prediktorska varijabla koja se dobija na osnovu skorova na dvije dimenzije koje mjeri odgovarajući upitnik, a to su *anksioznost* i *izbjegavanje* (Fraley, Heffernan, Vicary & Brumbaugh, 2011; Hanak i Dimitrijević, 2013). Dimenzija anksioznost (ekvivalent unutrašnjeg radnog modela sebe) predstavlja strah od napuštanja i odbacivanja figure afektivne vezanosti. Dimenzija izbjegavanje (ekvivalent unutrašnjeg radnog modela drugih) se odnosi na stepen u kom je osobi neprijatno da izražava emocije, bude bliska sa drugima ili da o njima ovisi. Obje dimenzije su numeričke varijable, ali se iz njih mogu izvesti četiri obrasca afektivne vezanosti: *sigurni*, *plašljivi*, *izbjegavajući* i *preokupirani*.

Kapacitet za mentalizaciju je kriterijumska, numerička varijabla koja se procjenjuje na osnovu tri aspekta mentalizacije – *mentalizacije sopstvenih stanja*, *mentalizacije stanja drugih* i *motivacije za mentalizaciju*, te *globalnog skora* (Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013).

Sibling sistem je kategorička, nezavisna varijabla sa kategorijama *sibling sistem u užem značenju* i *funkcionalni jedinci*. Sibling sistem u užem značenju predstavlja sibling dijade sa razlikom u rođenju do 5 godina, dok su funkcionalni jedinci siblizi iz dijada gdje je razlika u rođenju 7 i više godina..

Redoslijed rođenja je varijabla kategoričkog tipa koja dijade siblinga dijeli na *starije* i *mlade*.

Pol predstavlja registrovanu, nezavisnu varijablu, sa dvije kategorije – *muški* i *ženski pol*.

Sastav varijabli sibling sistem, redoslijed rođenja i pol je opisan u sljedećem odjeljku Populacija i uzorak.

Populacija i uzorak

Uzorak je prigodan i sastoji se od 240 ispitanika, tj. 120 dijada rođenih braće i sestara. 120 ispitanika čine adolescenti, učenici trećih i četvrtih razreda srednjih škola, a preostalih 120, njihovi stariji siblizi. Dijade su podijeljene u dvije grupe, s obzirom na uzrasnu razliku. Jednu grupu čine siblizi do 5 godina razlike u rođenju, tj. siblizi u užem značenju, a drugu grupu siblizi sa 7 i više godina razlike u rođenju, tzv. funkcionalni jedinici. Obje grupe su ujednačene po polu, te su formirane 4 kombinacije – mlađa sestra i starija sestra; mlađa sestra i stariji brat; mlađi brat i stariji brat, te mlađi brat i starija sestra. Svaku kombinaciju čini 15 dijada (vidi tabelu 1).

Tabela 1. Struktura uzorka

<i>Dijada</i>	<i>Pravi siblizi (adolescent i sibling stariji do 5 godina)</i>	<i>Funkcionalni jedinici (adolescent i sibling stariji 7 i više godina)</i>
Mlađa sestra (adolescent) i starija sestra	15 dijada (30 ispitanika)	15 dijada (30 ispitanika)
Mlađa sestra (adolescent) i stariji brat	15 dijada (30 ispitanika)	15 dijada (30 ispitanika)
Mlađi brat (adolescent) i starija sestra	15 dijada (30 ispitanika)	15 dijada (30 ispitanika)
Mlađi brat (adolescent) i stariji brat	15 dijada (30 ispitanika)	15 dijada (30 ispitanika)
Ukupno	60 dijada (120 ispitanika)	60 dijada (120 ispitanika)

Iz ispitivanja su izostavljeni siblizi sa razlikom u rođenju od 6 godina, s obzirom da bi te ispitanike bilo teško svrstati u pomenute dvije kategorije sibling dijada: pravi sibling sistem i funkcionalni jedinici.

Kapacitet za mentalizaciju i njegov odnos sa afektivnom vezanosti je načešće ispitivan na predškolskom uzrastu. Zbog toga, u ovom istraživanju, rezultati dobijeni na uzorku adolescenata i njihovih starijih sibliza mogu biti značajni u rasvjetljavanju i objašnjavanju ove veze, sa osvrtnom na uzrasnu razliku adolescenata i odraslih.

Rezultati dobijeni na ovom uzorku se mogu generalizovati na populaciju sibliza kod kojih su mlađa braća i sestre na adolescentnom uzrastu.

Instrumenti

Upitnik sociodemografskih karakteristika uključuje informacije o polu, uzrastu i redu rođenja ispitanika. U upitniku se nalaze i pitanja koja se tiču porodičnog konteksta: broj siblinga; godišta siblinga; godine oca i majke kada su dobili prvo, drugo, treće i četvrto dijete; zaposlenje i stručna sprema roditelja; subjektivna procjena finansijske situacije porodice; tip domaćinstva i značajne životne promjene).

Revidirana verzija upitnika „Iskustva u bliskim odnosima“ (Experiences in Close Relationships–Revised questionnaire; SM-ECR-R) je modifikovana tako da mjeri odnos vezanosti za bilo koju važnu osobu. Ovaj upitnik je sastavljen od 36 stavki, koje opisuju različita osjećanja i stavove prema sebi i drugima, a na koje ispitanik odgovara koristeći sedmostepenu skalu. Polovina stavki procjenjuje dimenziju anksioznosti, a polovina dimenziju izbjegavanja. U istraživanju će se koristiti verzija upitnika adaptirana na srpski jezik koja je pokazala dobre metrijske karakteristike (Hanak i Dimitrijević, 2013).

Upitnik za procjenu kapaciteta za mentalizaciju (UM), autora Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević i Jolić Marjanović (2017), mjeri tri aspekta mentalizacije – mentalizaciju sopstvenih stanja, mentalizaciju stanja drugih i motivaciju za mentalizaciju. Takođe, upitnik pruža i jedan globalni skor. Ispitanici procjenjuju svoje slaganje na ukupno 28 stavki, koristeći petostepenu Likertovu skalu. Skala ima dobru pouzdanost, a subskale zadovoljavajuću: mentalizacija sopstvenih stanja $\alpha=.77$; mentalizacija stanja drugih $\alpha=.77$ i motivacija za mentalizaciju $\alpha=.76$ (Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević i Jolić Marjanović, 2017).

Postupak istraživanja

Ispitivanje mlađih siblinga, tj. srednjoškolaca se vršilo za vrijeme nastave. Upitnici su podijeljeni samo onim učenicima koji imaju starije braće i/ili sestre. Ispitanicima su date instrukcije za popunjavanje upitnika i objašnjena prava o zaštiti podataka. Ispitivanje je bilo anonimno, a svaki upitnik šifriran. Nakon popunjavanja upitnika, ispitanici su dobili papir sa molbom za ispitivanje namijenjen njihovim starijim sibliinima. Molba je sadržavala informacije o autoru i svrsi istraživanja, adresu on – line upitnika i šifru koja se podudara sa šifrom upitnika koji je popunio mlađi sibling.

Zbog specifičnosti uzorka, ispitivanje se takođe vršilo „snowball“ metodom. Popunjavanje upitnika je trajalo oko 20 minuta.

Obrada podataka

Za obradu podataka biće korišten statistički softver IBM SPSS Statistics 20. Statističke tehnike koje će biti korištene su: deskriptivna statistika za opis uzorka i varijabli, regresiona analiza, korelacije i MANOVA.

REZULTATI

1. Deskriptivna statistika

1.1. Opis uzorka

Uzorak ovog istraživanja je činilo 240 ispitanika, tj. 120 dijada adolescenata i njihovih starijih sblinga. Dijade su podijeljene na dvije grupe pravi sibling sistem koji čine dijade do 5 godina uzrasne razlike i funkcionalni jedinci, tj. dijade sblinga sa uzrasnom razlikom od 7 i više godina. Dijadne grupe su dalje bile podijeljene na četiri kombinacije po polu: mlađa sestra i starija sestra, mlađa sestra i stariji brat, mlađi brat i stariji brat, mlađi brat i starija sestra. Na ovaj način uzorak je bio podijeljen na ukupno osam kombinacija po 15 dijada (vidi tabelu 2).

Tabela 2. Uzorak ispitanika predstavljen kroz dijadne grupe.

<i>broj ispitanih dijada sibling – 120</i>			
<i>pravi sibling sistem – 60 dijada</i>		<i>funkcionalni jedinci – 60 dijada</i>	
mlađa sestra i starija sestra	15 dijada	mlađa sestra i starija sestra	15 dijada
mlađa sestra i stariji brat	15 dijada	mlađa sestra i stariji brat	15 dijada
mlađi brat i stariji brat	15 dijada	mlađi brat i stariji brat	15 dijada
mlađi brat i starija sestra	15 dijada	mlađi brat i starija sestra	15 dijada

Uzorak je polno ujednačen sa 50% ispitanika ženskog pola i 50% ispitanika muškog pola. Najmlađi ispitanik imao je 17 godina, a najstariji 40 godina (vidi tabelu 3).

Tabela 3. Uzrast starijih i mlađih ispitanika.

	<i>uzrast</i>	<i>pravi sibling sistem</i>	<i>funkcionalni jedinci</i>	<i>Ukupno</i>
stariji sibling	40	0	2	2
	37	0	1	1
	33	0	1	1
	32	0	1	1
	31	0	3	3
	30	0	3	3
	29	0	4	4
	28	0	8	8
	27	0	9	9
	26	0	18	18
	25	0	10	10
	24	5	0	5
	23	13	0	13
	22	20	0	20
	21	11	0	11
	20	8	0	8
	19	3	0	3
Ukupno		60	60	120
mlađi sibling	19	31	32	63
	18	29	23	53
	17	0	5	5
Ukupno		60	60	120

U sljedećoj tabeli (vidi tabelu 4) su predstavljene socio-demografske karakteristike uzorka prikupljene socio-demografskim upitnikom (vidi prilog 1). Najznačajniji podaci su predstavljeni u tabeli i tiču se broja siblinga u porodici dijada, zaposlenja i stručne spreme roditelja, samoprocjene materijalnog stanja porodice i oblika domaćinstva u kom dijade žive.

Tabela 4. Socio – demografske karakteristike uzorka dijada.

<i>Broj dijada u odnosu na broj sibliha u porodici</i>				
<i>jedan sibling</i> 70 dijada	<i>dva sibliha</i> 45 dijada	<i>tri sibliha</i> 4 dijade	<i>više sibliha</i> 2 dijade	
<i>Broj dijada u odnosu na zaposlenje roditelja</i>				
<i>oba roditelja zaposlena</i> 62 dijade	<i>samo jedan roditelj zaposlen</i> 46 dijada	<i>oba roditelja nezaposlena</i> 12 dijada		
<i>Broj dijada u odnosu na stepen stručne spreme majke</i>				
<i>OŠ</i> 9 dijada	<i>SSS</i> 81 dijada	<i>VŠS</i> 8 dijada	<i>VSS</i> 22 dijade	
<i>Broj dijada u odnosu na stepen stručne spreme oca</i>				
<i>OŠ</i> 2 dijade	<i>SSS</i> 70 dijade	<i>VŠS</i> 17 dijada	<i>VSS</i> 31 dijada	
<i>Broj dijada u odnosu na materijalnu situaciju</i>				
<i>veoma loša</i> 6 dijada	<i>Loša</i> 3 dijada	<i>Osrednja</i> 40 dijada	<i>Dobra</i> 60 dijada	<i>odlična</i> 11 dijada
<i>Broj dijada u odnosu na vrstu domaćinstva u kojoj žive</i>				
<i>Izdvojeno domaćinstvo</i> 80 dijada	<i>Domaćinstvo dijele sa članovima proširene porodice</i> 20 dijada	<i>Proširena porodica ima svoj sprat, a porodica dijade svoj sprat, u istoj kući</i> 20 dijada		

1.2. Procjena normalnosti raspodjele podataka

Procjena normalnosti raspodjele podataka je prikazana u tabeli 5 i tabeli 6. Prilikom donošenja zaključka o normalnosti, autor se vodio Šapiro – Vilks testom normalnosti distribucije (vidi tabelu 6), histogramima (vidi slike 1 i 3) i izgledom krive vjerovatnoće (vidi slike 2 i 4). Test normalnosti distribucije (vidi tabelu 6) upitnika SM-ECR-R i UM je pokazao da pretpostavka o normalnosti raspodjele nije potvrđena i da se mora odbaciti. S obzirom na spomenuto, u daljoj analizi su korištene neparametrijske metode.

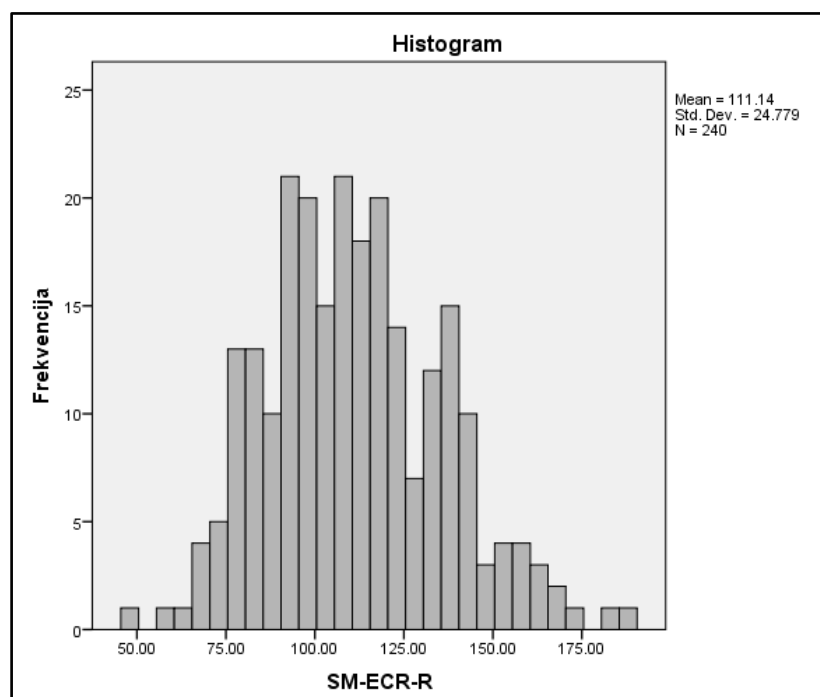
Tabela 5. Deskriptivne karakteristike SM-ECR-R i UM upitnika.

<i>Upitnik</i>	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Skewnees</i>	<i>Kurtosis</i>
SM-ECR-R	111.14	24.77	.381	-.041
UM	94.20	11.24	-.916	4.75

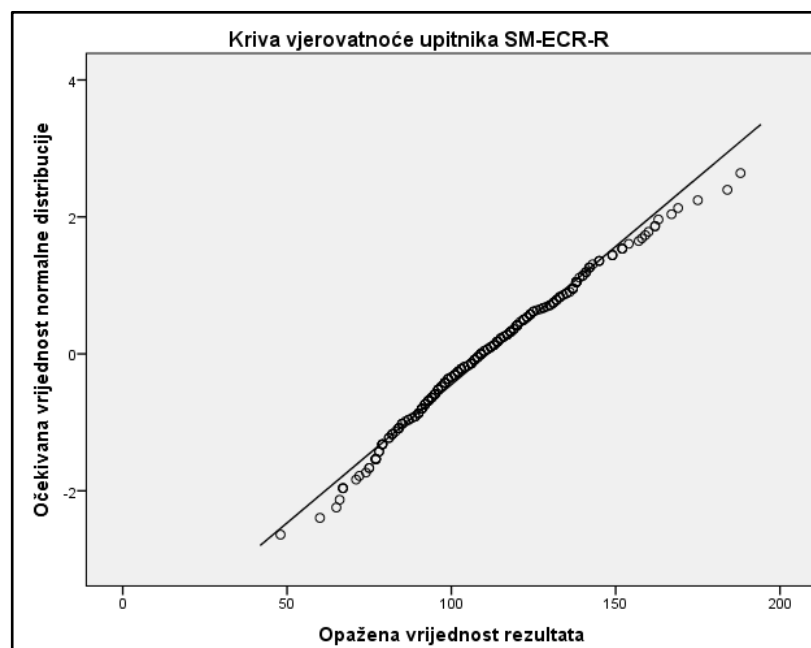
LEGENDA: AS – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; Skewness – asimetrija i Kurtosis – spljoštenost.

Tabela 6. Šapiro – Wilksov test normalnosti distribucije

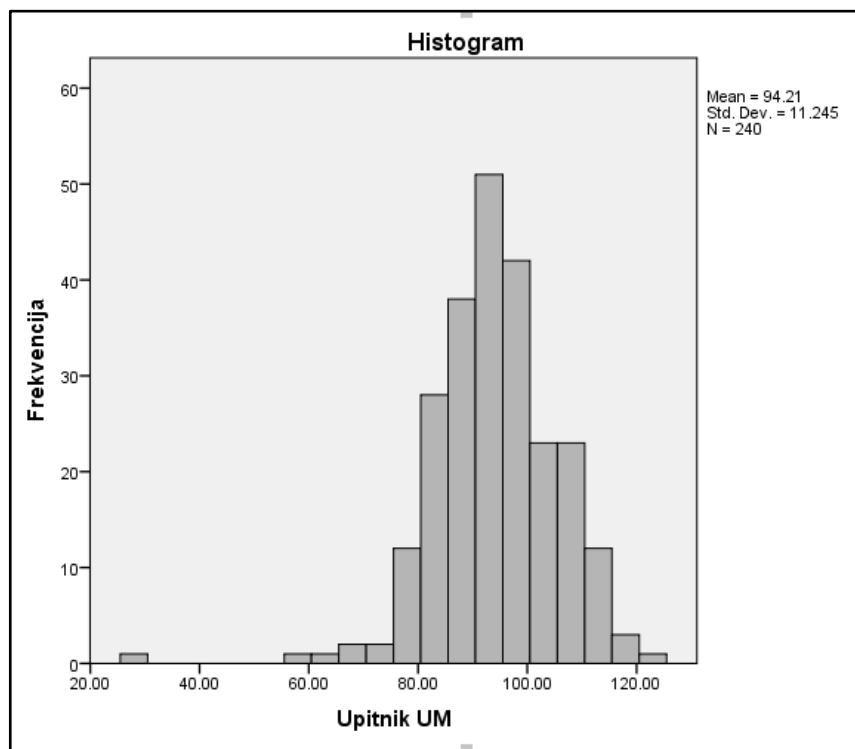
Upitnik	Shapiro – Wilk
SM-ECR-R	.000
UM	.048

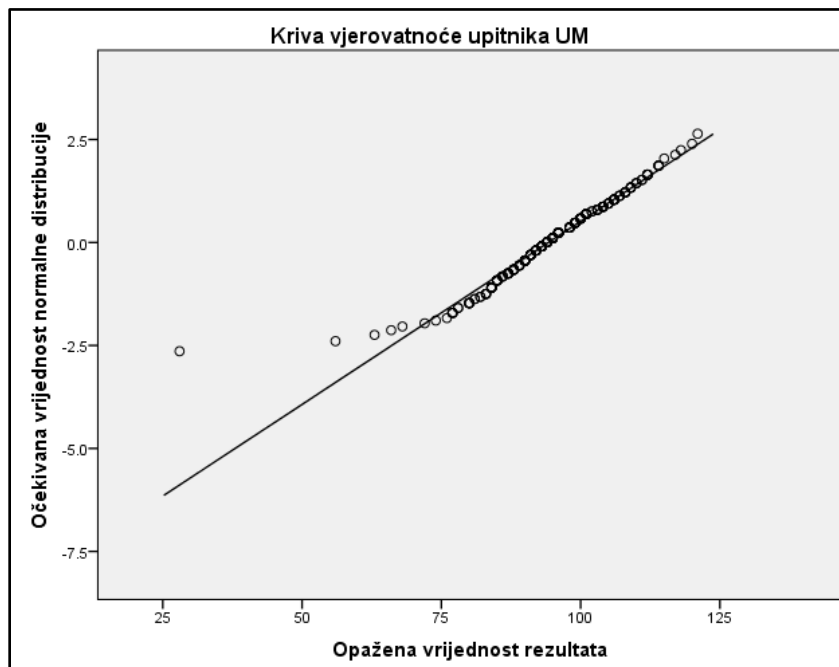
Slika 1. Histogram upitnika SM-ECR-R.

Slika 2. Kriva vjerovatnoće upitnika SM-ECR-R.

Slika 3. Histogram upitnika UM.

Slika 4. Kriva vjerovatnoće upitnika UM.

1.3. Provjera psihometrijskih karakteristika skala

Upitnik SM-ECR-R, prema autorima Hanak i Dimitrijević (2013) ima dobru unutrašnju saglasnost i Kronbahov koeficijent alfa .89 za subskalu *Izbjegavanje* i .90 za subskalu *Anksioznost*. U ovoj studiji je izračunati Kronbahov koeficijent alfa imao vrijednost .87 (vidi tabelu 7). Prema tvrdnji autora Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević i Jolić Marjanović (2017), instrument UM ima dobru pouzadnost ($\alpha=.86$), a u ovoj studiji pouzdanost skale je zadovoljavajuća sa izračunatim Kronbahovim alfa koeficijentom .75 (vidi tabelu 7). Subskale UM-a, osim Motivacije za mentalizaciju ne pokazuje zadovoljavajuću pouzdanost. Autor je odlučio zadržati ovu subskalu u obradi.

Tabela 7. Unutrašnja saglasnost korištenih instrumenata.

Upitnik	Kronbahov alfa koeficijent
SMECRR	.870
UM	.754
Mentalizacija sopstvenih stanja	.749
Mentalizacija stanja drugih	.834
Motivacija za mentalizaciju	.497

2. Polne i uzrasne razlike

Tabela 8 pokazuje blaga variranja u pogledu najmanjih i najvećih vrijednosti, dok su medijane približno iste. Man – Vitni U test je pokazao statistički značajnu razliku za varijable *Mentalizacija stanja drugih* i *Motivacija za mentalizaciju* (vidi tabelu 9). *Mentalizacija stanja drugih* je izraženija kod žena ($U=5346$, $z=-3.45$, $p=.001$, $r=0.31$), kao i varijabla *Motivacija za mentalizaciju* ($U=4798$, $z=-4.47$, $p=.000$, $r=0.40$).

Tabela 8. Mjere deskriptivne statistike za varijable korištene u istraživanju u odnosu na pol.

	<i>Pol</i>							
	<i>Ženski</i>				<i>Muški</i>			
	<i>AS</i>	<i>Najmanji skor</i>	<i>Najveći skor</i>	<i>Medijana</i>	<i>AS</i>	<i>Najmanji skor</i>	<i>Najveći skor</i>	<i>Medijana</i>
Anksioznost	52.0	21	104	50	49.0	18	96	47
Izbjegavanje	61.2	30	111	60	60.1	30	97	60
Mentalizacija sopstvenih stanja	21.3	8	37	22	20.7	8	36	20
Mentalizacija stanja drugih	39.6	10	50	40	37.0	18	50	38
Motivacija za mentalizaciju	36.0	10	44	36	33.7	22	44	33

Tabela 9. Man – Vitni U test za ispitivanje polnih razlika u odnosu na varijable korištene u istraživanju.

	<i>Man-Whitney U</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>
Anksioznost	6621	-1.07	.282
Izbjegavanje	6954	-0.46	.647
Mentalizacija sopstvenih stanja	6850	-0.65	.515
Mentalizacija stanja drugih	5346	-3.45	.001*
Motivacija za mentalizaciju	4798	-4.47	.000*

* statistički značajno na nivou $p \leq 0.05$

Kada su u pitanju uzrasne razlike, postoje razlike između najmanjih i najvećih vrijednosti kod mlađih i starijih sibliha. Najveća razlika u medijanama je na dimenzijama afektivne vezanost *Anksioznost* i *Izbjegavanje* (vidi tabelu 10). Rezultati Man – Vitni U testa pokazuju statistički značajne razlike na varijablama *Anksioznost* i *Mentalizacija sopstvenih stanja* (vidi tabelu 11). Mlađi siblihzi imaju izraženiju dimenziju *Anksioznost* ($U=5349$, $z=-3.44$, $p=.001$, $r=0.31$) i imaju bolji kapacitet za mentalizaciju sopstvenih stanja ($U=5692$, $z=-2.80$, $p=.005$, $r=0.25$).

Tabela 10. Mjere deskriptivne statistike za varijable korištene u istraživanju u odnosu na uzrast.

	Uzrast							
	Stariji				Mlađi			
	AS	Najmanji skor	Najveći skor	Medijana	AS	Najmanji skor	Najveći skor	Medijana
Anksioznost	46.9	18	96	45	56.7	30	98	58
Izbjegavanje	61.6	30	111	61	54.1	21	104	52
Mentalizacija sopstvenih stanja	19.8	8	33	19	22.1	10	37	22
Mentalizacija stanja drugih	37.8	10	50	39	38.9	20	50	39
Motivacija za mentalizaciju	34.4	10	50	35	33.3	25	44	35

Tabela 11. Man – Vitni U test za ispitivanje uzrasnih razlika u odnosu na varijable korištene u istraživanju u odnosu na uzrast

	Man-Whitney U	Z	P
Anksioznost	5349	-3.44	.001*
Izbjegavanje	6571	-1.17	.242
Mentalizacija sopstvenih stanja	5692	-2.80	.005*
Mentalizacija stanja drugih	6633	-1.05	.291
Motivacija za mentalizaciju	6575	-1.16	.244

* statistički značajno na nivou $p \leq .05$

Postoje blaga variranja u najmanjim i najvećim skorovima, za varijable korištene u istraživanju, u odnosu na tip sibling sistema. Medijane obje grupe su približno iste, osim na dimenziji *Anksioznost* (vidi tabelu 12). Ova dimenzija je izraženija kod siblinga koji pripadaju pravom sibling sistemu, na nivou $p=.002$ ($U=5503$, $z=-3.15$, $r=0.28$) (vidi tabelu 13).

Tabela 12. Mjere deskriptivne statistike za varijable korištene u istraživanju u odnosu na tip sibling sistema.

	<i>Sibling sistem</i>							
	<i>Pravi sibling sistem</i>				<i>Funkcionalni jedinci</i>			
	<i>AS</i>	<i>Najmanji skor</i>	<i>Najveći skor</i>	<i>Medijana</i>	<i>AS</i>	<i>Najmanji skor</i>	<i>Najveći skor</i>	<i>Medijana</i>
Anksioznost	53.8	21	104	56	47.1	18	99	45
Izbjegavanje	60.3	30	111	60	61.0	30	98	60
Mentalizacija sopstvenih stanja	21.7	10	37	22	20.3	8	34	20
Mentalizacija stanja drugih	37.9	20	50	39	37.8	10	50	39
Motivacija za mentalizaciju	35.4	22	44	36	34.4	10	44	34

Tabela 13. Man – Vitni U test za ispitivanje razlika sibling sistema u odnosu na varijable korištene u istraživanju.

	<i>Man-Whitney U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Anksioznost	5503	-3.15	.002*
Izbjegavanje	6994	-.382	.702
Mentalizacija sopstvenih stanja	6372	-1.54	.123
Mentalizacija stanja drugih	6522	-1.26	.207
Motivacija za mentalizaciju	6342	-1.60	.110

* statistički značajno na nivou $p \leq .05$

3. Povezanost dimenzija anksioznosti i izbjegavanja sa aspektima mentalizacije

Veza između dimenzija afektivne vezanosti i aspekata mentalizacije je istražena pomoću Spirmanovog koeficijenta korelacije. Iz tabele 14 se može zaključiti da postoji jaka pozitivna povezanost između dimenzije *Anksioznost* i *Mentalizacije sopstvenih stanja*. To znači da osobe koje imaju izražen strah od napuštanja ili odbacivanja imaju dobre kapacitete za mentalizaciju ličnih stanja. Korelacija *Anksioznosti* i *Motivacije za mentalizaciju* pokazuje jaku tendenciju ka granici statističke značajnosti, te se može reći da osobe koje postižu više skorove na ovoj dimenziji imaju izraženu motivaciju za tumačenjem mentalnih stanja. Dobijeni podaci ukazuju na to da postoji statistički značajna korelacija između dimenzije *Izbjegavanje* i sva tri aspekta mentalizacije, na nivou $p=.01$. Postoji mala, pozitivna povezanost *Izbjegavanja* sa *Mentalizacijom sopstvenih stanja*. Pre-

ma tome, pojedinci koji u značajnijoj mjeri imaju izraženu dimenziju *Izbjegavanje*, takođe imaju više kapacitete za tumačenje ličnih unutrašnjih stanja. Korelacija spomenute dimenzije i *Mentalizacije stanja drugih* je negativna i srednje jačine. To znači da osobe kojima je u većoj mjeri neprijatno da izražavaju emocije, budu bliske ili ovisne o drugima, imaju niže kapacitete za mentalizaciju tuđih mentalnih stanja. Takođe, ovi pojedinci imaju smanjenu motivaciju za tumačenjem unutrašnjih stanja, o čemu govori i utvrđena negativna povezanost male jačine.

Tabela 14. Korelacije dimenzija afektivne vezanosti sa aspektima mentalizacije.

	<i>Mentalizacija sopstvenih stanja</i>		<i>Mentalizacija stanja drugih</i>		<i>Motivacija za mentalizaciju</i>	
	<i>P</i>	<i>P</i>	<i>P</i>	<i>p</i>	<i>ρ</i>	<i>p</i>
Anksioznost	.533	.000**	-.078	.230	.126	.051
Izbjegavanje	.277	.000**	-.354	.000**	-.215	.001**

**korelacija statistički značajna na nivou .05

4. Dimenzije afektivne vezanosti kao prediktori aspekata mentalizacije

Da bi se ispitali značajni prediktori aspekata kapaciteta za mentalizaciju, sproveden je postupak višestruke regresije na cijelom uzorku (vidi tabelu 15), ali i na poduzorcima (vidi tabelu 16). Prediktorske varijable su bile dimenzije afektivne vezanosti *Anksioznost* i *Izbjegavanje*, a kriterijumske varijable *Mentalizacija sopstvenih stanja*, *Mentalizacija stanja drugih* i *Motivacija za mentalizaciju*.

Tabela 15. Procjena značajnosti regresionog modela za varijable Mentalizacija sopstvenih stanja, Mentalizacija stanja drugih, Motivacija za mentalizaciju i Mentalizacija-ukupni skor, na cijelom uzorku.

	<i>Varijable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i>
Mentalizacija sopstvenih Stanja	Anksioznost	.176	.020	.493	.000	.538
	Izbjegavanje	.058	.024	.134	.018	.264
	$\Delta R^2=$	.296				
	p=	.000				
	F=	49.826				
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	.031	.023	.058	.182	.008
	Izbjegavanje	-.157	.028	-.354	.000	-.332
	$\Delta R^2=$	.110				
	p=	.000				
	F=	15.709				
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.067	.018	.236	.000	.159
	Izbjegavanje	-.100	.022	-.294	.000	-.232
	$\Delta R^2=$	.098				
	p=	.000				
	F=	14.017				

Tabela 15 prikazuje tri modela dobijena postupkom višestruke regresije na cijelom uzorku, za varijable *Mentalizacija sopstvenih stanja*, *Mentalizacija stanja drugih* i *Motivacija za mentalizaciju*. Sva tri modela su statistički značajna. Model za kriterijumsku varijablu *Mentalizacija sopstvenih stanja* objašnjava 30% varijanse, $F(2, 237)=49.836$, $p<.05$. Dimenzije *Anksioznost* i *Izbjegavanje* su statistički značajni prediktori *Mentalizacije sopstvenih stanja*, te su u pozitivnoj korelaciji sa njom. *Anksioznost* je bolji prediktor ove varijable, nego *Izbjegavanje*. Rezultati ukazuju na to da su i anksiozne i izbjegavajuće osobe sklone mentalizaciji unutrašnjih mentalnih stanja, no da je kod anksiozniji to nešto više izraženo.

Drugi model, za kriterijumsku varijablu *Mentalizacija stanja drugih* objašnjava 11% varijanse, $F(2, 237)=15,709$, $p<.05$. Samo je dimenzija *Izbjegavanje* značajan prediktor *Mentalizacije stanja drugih*. Izbjegavanje je negativno povezano sa kriterijumskom varijablom, tj. izbjegavajuće osobe ne istražuju i ne tumače unutrašnja stanja drugih ljudi.

Model za kriterijumsku varijablu *Motivacija za mentalizaciju* objašnjava 10% varijanse, $F(2, 237)=14.017$, $p<.05$. Obje dimenzije afektivne vezanosti su značajni prediktori *Motivacije za mentalizaciju*. Rezultati ukazuju da sa porastom anksioznosti raste i motivisanost osobe za metalizacijom, a sa porastom izbjegavajuće dimenzije opada motivacija za mentalizacijom.

Tabela 16. Procjena značajnosti regresionog modela za varijable Mentalizacija sopstvenih stanja, Mentalizacija stanja drugih i Motivacija za mentalizaciju, u osam dijadnih kombinacija prema polu.

<i>Pravi sibling sistem</i>						
	<i>Varijable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>Mlađa sestra i starija sestra</i>		
				β	<i>p</i>	<i>R</i>
Mentalizacija sopstvenih Stanja	Anksioznost	.121	.060	.369	.053	.392
	Izbjegavanje	.028	.055	.093	.615	.184
	$\Delta R^2 = .099$					
	$p = .093$ $F = 2.599$					
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	.055	.071	.144	.444	.051
	Izbjegavanje	-.132	.065	-.376	.052	-.341
	$\Delta R^2 = .071$					
	$p = .140$ $F = 2.115$					
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.102	.054	.330	.071	.225
	Izbjegavanje	-.121	.050	-.435	.022	-.334
	$\Delta R^2 = .163$					
	$p = .035$ $F = 3.819$					
	<i>Varijable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>Mlađa sestra i stariji brat</i>		
				β	<i>p</i>	<i>R</i>
Mentalizacija sopstvenih Stanja	Anksioznost	.137	.063	.411	.039	.427
	Izbjegavanje	.019	.088	.041	.831	.204
	$\Delta R^2 = .123$					
	$p = .064$ $F = 3.039$					
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	.024	.078	.062	.761	-.044
	Izbjegavanje	-.143	.108	-.269	.197	-.244
	$\Delta R^2 = -.007$					
	$p = .417$ $F = .904$					
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.104	.077	.370	.071	.338
	Izbjegavanje	-.032	.055	-.082	.697	.065
	$\Delta R^2 = .055$					
	$p = .179$ $F = 1.836$					
	<i>Varijable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>Mlađi brat i stariji brat</i>		
				β	<i>p</i>	<i>R</i>
Mentalizacija sopstvenih Stanja	Anksioznost	.182	.051	.556	.001	.587
	Izbjegavanje	.070	.072	.159	.339	.263
	$\Delta R^2 = .319$					
	$p = .002$ $F = 7.807$					

Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	.059	.064	.167	.365	.093
	Izbjegavanje	-.187	.090	-.375	.049	-.342
$\Delta R^2 = .080$ $p = .123$ $F = 2.267$						
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.069	.044	.276	.126	.193
	Izbjegavanje	-.148	.062	-.419	.024	-.364
$\Delta R^2 = .147$ $p = .044$ $F = 3.500$						
<i>Mlađi brat i starija sestra</i>						
Mentalizacija sopstvenih Stanja	<i>Varijable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>β</i>	<i>p</i>	<i>R</i>
	Anksioznost	.241	.055	.647	.000	.661
	Izbjegavanje	.028	.068	.061	.681	.205
	$\Delta R^2 = .399$ $p = .000$ $F = 10.627$					
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	-.045	.067	-.380	.299	-.421
	Izbjegavanje	-.087	.082	-.186	.039	-.270
$\Delta R^2 = .152$ $p = .041$ $F = 3.593$						
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.063	.054	.221	.261	.197
	Izbjegavanje	-.037	.067	-.108	.580	-.059
$\Delta R^2 = -.021$ $p = .501$ $F = .708$						
Funkcionalni jedinci						
<i>Mlađa sestra i starija sestra</i>						
Mentalizacija sopstvenih Stanja	<i>Varijable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>β</i>	<i>p</i>	<i>R</i>
	Anksioznost	.215	.065	.586	.003	.514
	Izbjegavanje	-.098	.096	-.179	.321	.057
	$\Delta R^2 = .238$ $p = .010$ $F = 5.530$					
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	.090	.070	.253	.121	.111
	Izbjegavanje	-.185	.104	-.351	.087	-.249
$\Delta R^2 = .050$ $p = .191$ $F = 1.762$						
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.114	.062	.357	.079	.231
	Izbjegavanje	-.147	.092	-.312	.122	-.168
$\Delta R^2 = .071$ $p = .141$ $F = 2.105$						

<i>Mlađa sestra i stariji brat</i>						
	<i>Variable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>β</i>	<i>p</i>	<i>R</i>
Mentalizacija sopstvenih Stanja	Anksioznost	.202	.065	.491	.005	.588
	Izbjegavanje	.128	.076	.268	.103	.309
	$\Delta R^2 = .364$					
	p = .001 F = 9.305					
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	.032	.057	-.103	.581	.107
	Izbjegavanje	-.147	.066	-.408	.035	-.393
	$\Delta R^2 = .148$					
	p = .044 F = 3.522					
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.030	.050	.108	.549	-.085
	Izbjegavanje	-.173	.058	-.534	.006	-.495
	$\Delta R^2 = .200$					
	p = .019 F = 4.629					
<i>Mlađi brat i stariji brat</i>						
	<i>Variable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>β</i>	<i>p</i>	<i>R</i>
Mentalizacija sopstvenih Stanja	Anksioznost	.149	.061	.393	.022	.412
	Izbjegavanje	.150	.068	.357	.036	.378
	$\Delta R^2 = .244$					
	p = .009 F = 5.692					
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	.134	.066	.352	.054	.339
	Izbjegavanje	-.105	.073	-.250	.165	-.231
	$\Delta R^2 = .116$					
	p = .072 F = 2.905					
Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	.095	.043	.388	.038	.388
	Izbjegavanje	-.002	.048	-.007	.969	.014
	$\Delta R^2 = .088$					
	p = .110 F = 2.395					
<i>Mlađi brat i starija sestra</i>						
	<i>Variable</i>	<i>B</i>	<i>SeB</i>	<i>β</i>	<i>p</i>	<i>R</i>
Mentalizacija sopstvenih Stanja	Anksioznost	.185	.053	.534	.002	.614
	Izbjegavanje	.093	.061	.236	-.032	.417
	$\Delta R^2 = .384$					
	p = .001 F = 10.056					
Mentalizacija stanja Drugih	Anksioznost	-.023	.057	-.065	.685	.267
	Izbjegavanje	-.241	.064	-.598	.001	.621
	$\Delta R^2 = .344$					
	p = .001 F = 8.590					

Motivacija za Mentalizaciju	Anksioznost	-.116	.045	-.407	.017	-.526
	Izbjegavanje	-.114	.052	-.355	.035	-.492
	$\Delta R^2 =$	.343				
	p=	.001				
	F=	8.579				

Regresiona analiza za kriterijumske varijable *Mentalizacija sopstvenih stanja*, *Mentalizacija stanja drugih* i *Motivacija za mentalizaciju* je sprovedena na četiri vrste dijada pravog sibling sistema i četiri vrste dijada funkcionalnih jedinaca (ukupno osam kombinacija) (vidi tabelu 16).

U grupi pravog sibling sistema, u kombinaciji *mlađa sestra i starija sestra*, samo je jedan statistički značajan model, i to za kriterijumsku varijablu *Motivacija za mentalizaciju*. Model objašnjava 16% varijanse, $F(2, 27)=3.819$, $p<.05$., gdje je dimenzija *Izbjegavanje* njen značaj prediktor. Kod dijada pravih siblinga koje čine mlađa i starija sestra, sa padom dimenzije *Izbjegavanja*, raste motivacija za mentalizovanjem.

U slučaju dijada pravog sibling sistema, sačinjenih od *mlađih sestara i starije braće*, nema ni jednog statistički značajnog modela.

Podaci višestruke linearne regresije dobijeni na dijadama koje čine *mlađi i stariji brat* pravi siblingi ukazuju na dva statistički značajna modela. Regresioni model za kriterijumsku varijablu *Motivacija sopstvenih stanja* objašnjava 32% varijanse, $F(2, 27)=7.807$, $p<.05$. U slučaju ovih dijada, takođe povišenje *Anksioznosti* predviđa povišenje kapaciteta za mentalizaciju selfa. Drugi značajan model u ovoj grupi je model za varijablu *Motivacija za mentalizaciju*. Model objašnjava 14% varijanse, $F(2, 27)=3.500$, $p<.05$. Značajan prediktor ove varijable je samo *Izbjegavanje*, s kojom je negativno povezana.

Posljednja polna kombinacija dijada u grupi pravog sibling sistema je *mlađi brat i starija sestra*. Višestrukom regresijom dobijena su dva statistički značajna modela. Model kriterijumske varijable *Mentalizacija sopstvenih stanja* objašnjava 40% ukupne varijanse, $F(2, 27)= 10, 627$, $p<.05$, što je najviše objašnjene varijanse u ove četiri dijadne kombinacije. Samo je *Anksioznost* značajan prediktor *Mentalizacije sopstvenih stanja*. Drugi značajan model je model za kriterijumsku varijablu *Mentalizacija stanja drugih*, koji objašnjava 15% varijanse, $F(2, 27)=3.593$, $p<.05$. Značajan prediktor ovog aspekta mentalizacije je dimenzija *Izbjegavanje*. Niži skorovi na izbjegavanju kod siblinga iz ovog tipa dijade predviđaju više skorove na *Mentalizaciji stanja drugih*.

Kada je riječ o poduzorcima dijada iz grupe funkcionalnih jedinaca (vidi tabelu 16), višestruka regresija koja je uključila samo dijade *mlađih i starijih sestara* je dala samo jedan statistički značajan model. Model sa kriterijumskom varijablom *Mentalizacija sopstvenih stanja* objašnjava 24% varijanse, $F(2, 27)=5.530$, i pokazuje da je *Anksioznost* značajan prediktor ovog aspekta mentalizacije. Preostala dva modela nisu dala statistički značajne podatke.

Na poduzorku *mlađa sestra-stariji brat*, sva tri modela su statistički značajna. Model dobijen kriterijumskom varijablom *Mentalizacija sopstvenih stanja* objašnjava 36% varijanse, $F(2, 27)=9.305$. Ispitanici iz ovih dijada, koji su anksiozniji, više ispituju sopstvena mentalna stanja. Sljedeći model objašnjava 15% varijanse, $F(2, 27)=3.522$, i pokazuje da se ispitanici iz ovih dijada, koji su skloni izbjegavanju, manje bave mentalizovanjem tuđih osjećanja, namjera i ponašanja. Model dobijen na osnovu varijable *Motivacija za mentalizacijom* objašnjava 20% varijanse, $F(2, 27)=4.629$. Ispitanici koji pripadaju kombinaciji dijada *mlađa sestra-stariji brat funkcionalni jedinici*, a koji postižu više skorove na *Izbjegavanju*, imaju smanjenu motivaciju i interesovanje za mentalizacijom uopšteno.

Na poduzorku *dijada braća funkcionalnih jedinaca*, samo je jedan model statistički značajan. Model dobijen na osnovu varijable *Mentalizacija sopstvenih stanja* objašnjava 24% varijanse, $F(2, 27)=5.692$. Braća funkcionalni jedinici ovog tipa dijada koji postižu više skorove na *Anksioznosti* i *Izbjegavanju*, imaju veće sklonosti ka mentalizovanju unutrašnjih osjećanja i stanja. Preostala dva modela nisu statistički značajna.

Višestruka regresija rađena na posljednjoj kombinaciji poduzorka, *mlađi brat-starija sestra funkcionalni jedinici* je dala tri statistički značajna modela. Model dobijen na kriterijumskoj varijabli *Mentalizacija unutrašnjih stanja* objašnjava 38% varijanse, $F(2, 27)=10.056$. Obje dimenzije su značajni prediktori, te pozitivno povezani sa varijablom, s tim da je *Anksioznost* bolji prediktor od *Izbjegavanja*. *Izbjegavanje* je prediktor *Mentalizacije stanja drugih*. Taj model objašnjava 34% varijanse, $F(2, 27)=8.590$. Ispitanici iz ove kombinacije dijada, koji postižu više skorove na dimenziji *Izbjegavanje*, rado istražuju svoje misli i osjećanja, a nerado tuđa. Posljednji model objašnjava 34% varijanse, $F(2, 27)=8.579$ (vidi tabelu 14). Obje dimenzije su prediktori *Motivacije za mentalizaciju*. Međutim, javlja se odstupanje u odnosu na model dobijen na cjelokupnom uzorku. Dimenzija *Anksioznost* je negativno povezana sa *Motivacijom za mentalizaciju*. Ispitanici iz ovih dijada, koji imaju

povišenu anksioznost, se manje interesuju za tumačenje tuđih ponašanja, misli, stanja i osjećanja.

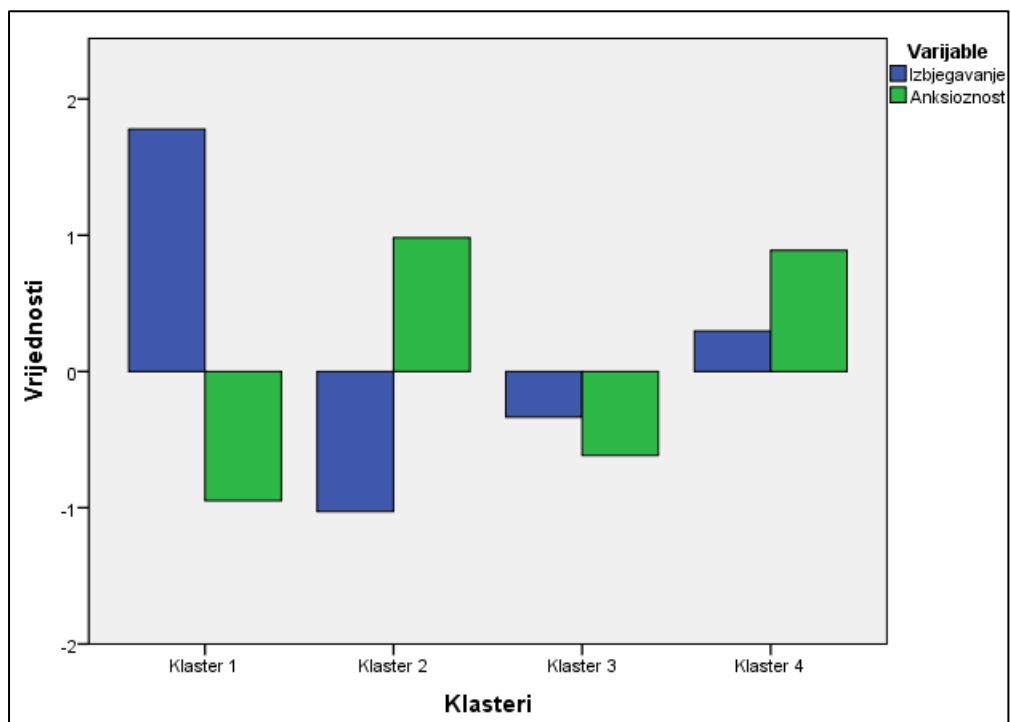
Posmatrajući grupu pravog sibling sistema, primjetno je da je za razvoj mentalizacije kod mlađe braće značajno prisustvo starijeg siblinga, te da je bitno kojeg je pola stariji sibling, s obzirom da sestre najviše pomažu razvoj mentalizacije (vidi tabelu 16). U grupi dijada koji su funkcionalni jedinci, razvoju svih aspekata mentalizacije kod mlađih siblinga doprinosi stariji sibling različitog pola. U obje grupe evidentno je da sestre najviše utiču na razvoj mentalizacije, i to najviše u slučajevima mlađi brat-starija sestra.

5. *Obrasci afektivne vezanosti izdvojeni na osnovu postignuća ispitanika na dimenzijama afektivne vezanosti*

Za utvrđivanje četiri obrasca afektivne vezanosti (sigurni, plašljivi, izbjegavajući i preokupirani), na dimenzijama *Anksioznost* i *Izbjegavanje*, korištena je klaster analiza. Obje dimenzije su, prije sprovođenja klaster analize, dekorelirane. Dobijene vrijednosti klaster analize su prikazane u tabeli 17 i na slici 5.

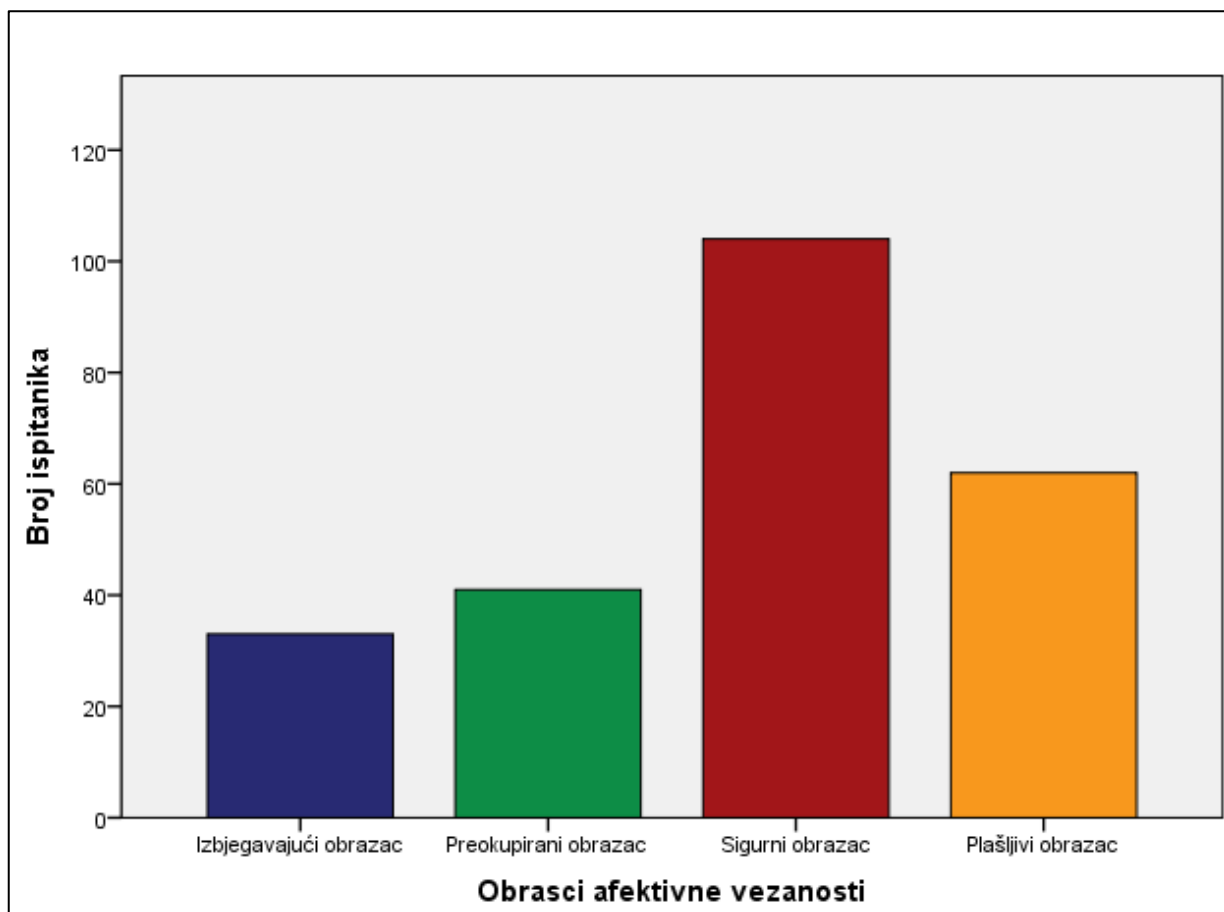
Tabela 17. Dobijene vrijednosti dimenzija u okviru klastera.

	<i>Klasteri</i>			
	1	2	3	4
Izbjegavanje	1.77790	-1.02704	-.33594	.29638
Anksioznost	-.94890	.98192	-.61609	.88917

Slika 5. Obrasci afektivne vezanosti dobijeni klaster analizom.

S obzirom na vrijednosti klastera prikazanih u tabeli 17 i na slici 5 može se reći da je Klaster 1 *Izbjegavajući obrazac* afektivne vezanosti. Na to upućuju visoki skorovi na dimenziji *Izbjegavanje*, a niski skorovi na dimenziji *Anksioznost*. Vrijednosti Klastera 2 odgovaraju *Preokupiranom obrascu* zbog visokih skorova na dimenziji *Anksioznost*, a niskih skrova na dimenziji *Izbjegavanje*. Da je Klaster 3 *sigurni obrazac*, govore niski i negativni skorovi na obje dimenzije. Posljednji klaster, Klaster 4 ima ne tako visoke skorove anksioznosti i izbjegavanja, ali zbog toga što su vrijednosti obje dimenzije pozitivne, može se pretpostaviti da se radi o *plašljivom obrascu* afektivne vezanosti.

Slika 6. Grafički prikaz distribucije obrazaca afektivne vezanosti na cijelom uzorku.

Tabela 18. Distribucija obrazaca afektivne vezanosti na cijelom uzorku.

<i>Obrasci afektivne vezanosti</i>	<i>Broj ispitanika</i>	<i>Procenti</i>
Izbjegavajući obrazac	33	14%
Preokupirani obrazac	41	17%
Sigurni obrazac	104	43%
Plašljivi obrazac	62	26%
Ukupno	240	100%

Na osnovu podataka iz slike 6 i tabele 18 može se vidjeti distribucija obrazaca afektivne vezanosti na cijelom uzorku. Najveći broj ispitanika pripada sigurnom obrascu (43%), a najmanje je ispitanika sa izbjegavajućim obrascem afektivne vezanosti (14%). Ovo je zanimljiva distribucija i u njoj je puno plašljivo vezanih, a sigurno vezanih je ispod 50%.

6. Razlike u distribucijama obrazaca afektivne vezanosti ispitanika u odnosu na pol, sibling sistem i vrstu dijade.

6.1. Distribucije obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na pol ispitanika

U tabeli 19 je prikazana distribucija obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na pol ispitanika. Urađen je hi-kvadrat test u odnosu na četverokategorijalni i dihotomni model obrazaca, te ni jedan nije pokazao statistički značajnu razliku između muškaraca i žena. Jednak je broj žena i muškaraca u okviru distribucije sigurni-nesigurni.

Tabela 19. Distribucija obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na pol ispitanika.

<i>Distribucija obrazaca u odnosu na pol – četverokategorijalni model</i>				
	<i>Pol</i>		<i>ukupno</i>	χ^2
	<i>ženski</i>	<i>muški</i>		
Izbjegavajući obrazac	12	21	33	.354
Preokupirani obrazac	22	19	41	
Sigurni obrazac	52	52	104	
Plašljivi obrazac	34	28	62	
Ukupno			240	
<i>Distribucija obrazaca u odnosu na pol – dihotomni model</i>				
	<i>Pol</i>		<i>ukupno</i>	χ^2
	<i>ženski</i>	<i>muški</i>		
Sigurni obrazac	52	52	104	.552
Nesigurni obrasci	68	68	136	
Ukupno			240	

6.2. Podudarnost obrazaca afektivne vezanosti kod sibling dijada iz istih porodica

U tabeli 20 prikazani su rezultati dobijeni analizom podudarnosti obrazaca kod siblinga iz istih porodica. Kada su se dijade poredile u odnosu na četiri obrasca afektivne vezanosti, 33% dijada je imalo isti obrazac. Poređenje podudarnosti obrazca dijada u okviru dihotomnog modela sigurni i nesigurni (izbjegavajući, plašljivi i preokupirani) je pokazalo podudarnost od 55%.

Tabela 20. Analiza podudarnosti obrazaca u dijadama iz istih porodica.

<i>Model sa četiri obrasca AV</i>		
Dijade istog obrasca afektivne vezanosti	40	33%
Dijade različitog obrasca afektivne vezanosti	80	67%
Ukupno:	120	100%
<i>Model sa dva obrasca AV</i>		
Dijade istog obrasca afektivne vezanosti	66	55%
Dijade različitog obrasca afektivne vezanosti	54	45%
Ukupno:	120	100%

6.3. Distribucija obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na vrste dijada sibinga

Da bi analizirali distribuciju obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na vrste dijada, korišten je hi-kvadrat test nezavisnosti. U tabeli 21, u prvoj analizi poređeni su stariji i mlađi sibli iz istopolnih dijada. Rezultati pokazuju da razlika između starijih i mlađih sibinga, ukoliko su istog pola, nije značajna, $\chi^2(3, 120)=.782$, $p>.05$. U slučaju raznopolnih dijada, razlike su nešto veće, ali nisu statistički značajne $\chi^2(3, 120)=.073$, $p>.05$. Mlađi sibli su više izbjegavajući i preokupirani, nego stariji, koji su više sigurniji.

U sljedećoj analizi poređene su grupe istopolnih i raznopolnih dijada, u okviru pravog sibling sistema i sistema funkcionalnih jedinaca. Rezultati pokazuju da ni ovdje nema statističkih značajnih razlika u distribuciji obrazaca kod dijada istog i različitog pola pravog sibling sistema $\chi^2(3, 120)=.520$, $p>.05$ i grupe funkcionalnih jedinaca $\chi^2(3, 120)=.431$, $p>.05$

Kako hi-kvadrat u ovom slučaju uzima u obzir mali uzorak, obrasci afektivne vezanosti su sažeti u dvije kategorije: sigurni obrazac i nesigurni obrasci. Rezultati hi-kvadrata sa dihotomnim modelom afektivne vezanosti pokazuju samo jednu statistički značajnu razliku (vidi tabelu 22). Mlađi sibli u dijadama različitog pola su češće nesigurni, dok su prvorodeni češće sigurno vezani, $\chi^2(1, 120)=.045$, $p<.05$.

Tabela 21. Distribucija obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na vrste dijada.

Distribucija obrazaca u istopolnim dijadama u odnosu na red rođenja				
	red rođenja		Ukupno	χ^2
	stariji	mlađi		
Izbjegavajući obrazac	11	10	21	.782
Preokupirani obrazac	8	11	19	
Sigurni obrazac	27	24	51	
Plašljivi obrazac	14	15	29	
Ukupno			120	
Distribucija obrazaca u raznopolnim dijadama u odnosu na red rođenja				
	red rođenja		Ukupno	χ^2
	stariji	mlađi		
Izbjegavajući obrazac	6	6	12	.073
Preokupirani obrazac	7	15	22	
Sigurni obrazac	32	21	53	
Plašljivi obrazac	13	20	33	
Ukupno			120	
Distribucija obrazaca u pravom sibling sistemu u odnosu na polnu kombinaciju dijada				
	polna kombinacija dijada		ukupno	χ^2
	istopolne dijade	raznopolne dijade		
Izbjegavajući obrazac	9	5	14	.520
Preokupirani obrazac	14	13	27	
Sigurni obrazac	23	22	45	
Plašljivi obrazac	14	20	34	
Ukupno			120	
Distribucija obrazaca u dijadama funkcionalnih jedinaca u odnosu na polnu kombinaciju dijada				
	polna kombinacija dijada		ukupno	χ^2
	istopolne dijade	raznopolne dijade		
Izbjegavajući obrazac	12	7	19	.431
Preokupirani obrazac	5	9	14	
Sigurni obrazac	28	31	59	
Plašljivi obrazac	15	13	28	
Ukupno			120	

Tabela 22. Distribucija obrazaca afektivne vezanosti (dihotomija) u odnosu na vrstu dijada.

<i>Distribucija obrazaca u istopolnim dijadama u odnosu na red rođenja</i>				
	<i>red rođenja</i>		<i>ukupno</i>	χ^2
	<i>stariji</i>	<i>mlađi</i>		
Sigurni obrazac	27	24	51	.691
Nesigurni obrasci	33	36	69	
Ukupno			120	
<i>Distribucija obrazaca u raznopolnim dijadama u odnosu na red rođenja</i>				
	<i>red rođenja</i>		<i>ukupno</i>	χ^2
	<i>stariji</i>	<i>Mlađi</i>		
Sigurni obrazac	32	21	53	.045
Nesigurni obrasci	28	39	67	
Ukupno			120	
<i>Distribucija obrazaca u pravom sibling sistemu u odnosu na polnu kombinaciju dijada</i>				
	<i>polna kombinacija dijada</i>		<i>ukupno</i>	χ^2
	<i>istopolne dijade</i>	<i>raznopolne dijade</i>		
Sigurni obrazac	23	22	45	.850
Nesigurni obrasci	37	38	75	
Ukupno			120	
<i>Distribucija obrazaca u dijadama funkcionalnih jedinaca u odnosu na polnu kombinaciju dijada</i>				
	<i>polna kombinacija dijada</i>		<i>ukupno</i>	χ^2
	<i>istopolne dijade</i>	<i>raznopolne dijade</i>		
Sigurni obrazac	28	31	59	.715
Nesigurni obrasci	32	29	61	
Ukupno			120	

7. Razlike u izraženosti kapaciteta za mentalizaciju ispitanika iz različitih dijada, socio-demografskih varijabli i obrazaca afektivne vezanosti

Da bi utvrdili razlike u aspektima mentalizacije u zavisnosti od karakteristika dijade, socio-demografskih varijabli i obrazaca afektivne vezanosti, korištena je multivarijatna analiza varijanse. Kako bi se smanjio rizik od greške tipa I (tj. da se statistički neznačajan rezultat proglasi značajnim), zadan je niži alfa koeficijent. Primjenom Brofonijevo prilagođavanja, dobijen je novi alfa koeficijent od .017.

Tabela 23. Interakcije nezavisnih varijabli sa zavisnim promjenjivim, aspektima mentalizacije.

	<i>Zavisna promjenjiva</i>	<i>Pillai`s Trace</i>	<i>p</i>	<i>df</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>eta</i> ²	<i>M</i>
Polna kombinacija dijade	Mentalizacija sopstvenih stanja			1	.280	.597	.001	istopolna dijada 20.77 raznopolna dijada 21.19
	Mentalizacija stanja drugih	.044	.014*	1	5.581	.019	.023	istopolna dijada 37.38 raznopolna dijada 39.26
	Motivacija za mentalizaciju			1	.018	.894	.000	istopolna dijada 34.85 raznopolna dijada 34.94
Vrsta sibling sistema*pol mladeg siblinga*pol starijeg siblinga	Mentalizacija sopstvenih stanja			7	1.564	.147	.045	1-22.20 2-21.66 3-20.03 4-22.76 5-19.53 6-21.53 7-21.33 8-18.80
	Mentalizacija stanja drugih	.182	.002*	7	2.523	.016*	.071	1-39.16 2-39.83 3-38.20 4-36.90 5-37.96 6-39.10 7-34.20 8-39.23
	Motivacija za mentalizaciju			7	1.679	.115	.048	1-36.30 2-34.20 3-34.60 4-36.56 5-35.36 6-34.40 7-33.16 8-34.60
Obrazac afektivne vezanosti	Mentalizacija sopstvenih stanja			3	2.956	.000*	.218	izbjegavajući 20.72 preokupirani 23.36 sigurni 18.01 plašljivi 24.53
	Mentalizacija stanja drugih	.335	.000*	3	9.965	.000*	.112	izbjegavajući 33.90 preokupirani 39.78 sigurni 39.82 plašljivi 37.19
	Motivacija za mentalizaciju			3	5.979	.001*	.071	izbjegavajući 32.06 preokupirani 36.61 sigurni 34.98 plašljivi 35.14

$p < .017$

LEGENDA: Vrsta sibling sistema*pol mlađeg siblinga*pol: 1-mlađa sestra i starija sestra, pravi sibling sistem; 2-mlađa sestra i stariji brat, pravi sibling sistem; 3-mlađi brat i stariji brat, pravi sibling sistem; 4-mlađi brat i starija sestra, pravi sibling sistem; 5-mlađa sestra i starija sestra, funkcionalni jedinci; 6-mlađa sestra i stariji brat, funkcionalni jedinci; 7-mlađi brat i stariji brat, funkcionalni jedinci i 8-mlađi brat i stariji brat, funkcionalni jedinci.

Multivarijatnom analizom varijanse, koristeći aspekte mentalizacije kao zavisne varijable, utvrđeno je par statistički značajnih razlika (vidi tabelu 23). Ispitivanjem polne kombinacije dijade i odnosa sa aspektima mentalizacije, pronađena je jedna statistička značajnost, na nivou $p = .014$. U raznopolnim dijadama, *Mentalizacija stanja drugih* je izraženija nego u istopolnim dijadama. No, prema novom alfa koeficijentu, ova razlika nije statistički značajna, već pokazuje jaku tendenciju ka statističkoj značajnosti, $F(1, 120)$, $p = .019$, Pillai's Trace = .044, $\eta^2 = .023$.

Kombinacija varijabli vrsta sibling dijade, pol mlađeg i pol starijeg siblinga dala je osam kombinacija dijada. Utvrđena je statistički značajna razlika između ovih kombinacija u mentalizaciji, $F(7, 120) = 2.523$, $p = .002$, Pillai's Trace = .182, $\eta^2 = .071$. Posmatranjem pojedinačnih aspekata mentalizacije i kombinacija dijada, primjećuje se da dijada mlađi brat i stariji brat, funkcionalni jedinci imaju najslabije razvijenu *Mentalizaciju stanja drugih* ($p = .016$, $M = 34.20$), a najbolje razvijenu ima kombinacija 2, tj. mlađa sestra i stariji brat iz pravog sibling sistema.

Postoji statistički značajna razlika između četiri obrasca afektivne vezanosti u pogledu svih tri aspekta kapaciteta za mentalizaciju, $p = .000$, Pillai's Trace = .335. Osobe sa sigurnim obrascem najmanje mentalizuju sopstvena stanja, $F(3, 120)$, $p = .000$, $\eta^2 = .218$, $M = 18.01$, a najviše plašljive osobe. Kada je riječ o *Mentalizaciji stanja drugih*, ovaj aspekt je najizraženiji kod sigurnog ($F(3, 120) = 9.965$, $p = .000$, $\eta^2 = .112$, $M = 33.90$) i preokupiranog obrasca, a najmanje izražen kod izbjegavajućih osoba. Slično je i u *Motivaciji za mentalizaciju*, koja je najizraženija kod preokupiranih i sigurnih, a najnerazvijenija kod izbjegavajućeg obrasca $F(3, 240) = 5.979$, $p = .001$, $\eta^2 = .071$.

Tabela 24. Interakcije nezavisnih varijabli, sociodemografskih karakteristika, sa zavisnim promjenjivim, aspektima mentalizacije.

	Mentalizacija sopstvenih stanja			3	2.388	.070	.029	jedan-21.22 dva-21.10 tri-17.62 više-12.00
Broj sibli ispitanika	Mentalizacija stanja drugih	.066	.070	3	2.606	.052	.032	jedan-37.42 dva-39.45 tri-40.37 više-43.50
	Motivacija za mentalizaciju			3	.165	.920	.002	jedan-34.75 dva-35.07 tri-35.62 više-35.50
	Mentalizacija sopstvenih stanja			3	1.432	.234	.018	prvorodeno 20.16 drugorodeno 21.62 trećerodeno 21.79 kasnije rođeno 16.00
Red rođenja u porodici	Mentalizacija tuđih stanja	.061	.101	3	1.116	.343	.014	prvorodeno 37.53 drugorodeno 28.76 trećerodeno 39.44 kasnije rođeno 40.00
	Motivacija za mentalizaciju			3	2.223	.086	.027	prvorodeno 34.38 drugorodeno 34.82 trećerodeno 36.58 kasnije rođeno 40.00
	Mentalizacija sopstvenih stanja			2	.327	.721	.003	oba roditelja zaposlena 20.95 samo jedan roditelj zaposlen 21.25 oba roditelja nezaposlena 20.12
Zaposlenje roditelja	Mentalizacija stanja drugih	.005	.983	2	.158	.854	.001	oba roditelja zaposlena 38.22 samo jedan roditelj zaposlen 38.28 oba roditelja nezaposlena 39.00
	Motivacija za mentalizaciju			2	.156	.856	.001	oba roditelja zaposlena 34.86 samo jedan roditelj zaposlen 34.81 oba roditelja nezaposlena 35.41
	Mentalizacija sopstvenih stanja			4	2.141	.077	.035	veoma loša 20.00 loša 24.83 osrednja 19.73 dobra 21.42 odlična 22.68

Materijalna situacija porodice	Mentalizacija stanja drugih	.069	.168	4	1.112	.352	.019	veoma loša 37.69 loša 40.33 osrednja 38.02 dobra 38.05 odlična 40.72
	Motivacija za mentalizaciju			4	.474	.754	.008	veoma loša 34.69 loša 35.50 osrednja 34.40 dobra 35.05 odlična 35.18
Stručna sprema majke	Mentalizacija sopstvenih stanja			3	.838	.474	.011	OŠ 19.00 SSS 21.29 VŠS 20.31 VSS 20.90
	Mentalizacija tuđih stanja	.031	.835	3	1.212	.306	.015	OŠ 37.33 SSS 38.19 VŠS 41.06 VSS 38.27
Stručna sprema oca	Motivacija za mentalizaciju			3	.768	.513	.01	OŠ 33.55 SSS 34.85 VŠS 35.87 VSS 32.25
	Mentalizacija sopstvenih stanja			3	1.863	.136	.023	OŠ 19.00 SSS 21.29 VŠS 20.31 VSS 20.90
Stručna sprema oca	Mentalizacija stanja drugih	.043	.321	3	1.050	.371	.013	OŠ 19.00 SSS 21.29 VŠS 20.31 VSS 20.90
	Motivacija za mentalizaciju			3	.908	.438	.011	OŠ 19.00 SSS 21.29 VŠS 20.31 VSS 20.90

$p < .017$

Nisu pronađene statistički značajne razlike između varijabli broja sibringa, reda rođenja, zaposlenja roditelja, materijalne situacije i stručne spreme majke i oca (vidi tabelu 24).

DISKUSIJA

Imajući u vidu značaj veze između siblinga i njihovu ulogu kao alternativne figure vezivanja, činilo se opravdanim ispitati odnos ova dva konstrukta na domaćem uzorku braće i sestara. Osnovni problem i cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje relacija dimenzija i obrazaca afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga.

Prije tumačenja glavnih i sekundarnih analiza, važno je spomenuti opis uzorka i sam proces ispitivanja. Uzorak istraživanja je bio ujednačen po polu, tj. polnim kombinacijama dijada. Socio – demografske karakteristike su zabilježene. Iz opisa uzorka se vidi da većina ispitanika ima samo jednog siblinga, a slijede ih ispitanici sa dva siblinga. Ispitanici uglavnom dolaze iz porodica prosječnog socio – ekonomskog okruženja, čiji su roditelji uglavnom srednje stručne spreme.

Ispitivanje adolescenata je teklo bez poteškoća, no glavni problem bilo je ispitivanje starijih siblinga, zbog čega se autor morao oslanjati na mlađe sibilinge. Autor nije mogao da kontroliše proces ispitivanja starijih siblinga, a nedostatak kontrole i privatnosti se javio i tokom ispitivanja mlađih siblinga, s obzirom da su na upitnike popunjavali tokom školskog časa, uz učenike koji nisu ispitivani.

Deskriptivna statistika

SM-ECR-R i dvije skale UM-a, su imala zadovoljavajuću, unutrašnju pouzdanost. Subskala Motivacija za mentalizaciju nije imala zadovoljavajuću unutrašnju pouzdanost, no autor je odlučio zadržati ovu subskalu u obradi. Rezultati nisu odstupali od podataka iz drugih studija. Tokom ispitivanja, ispitanici su imali problema u razumijevanju stavki SM-ECR-R upitnika, s obzirom da upitnik mjeri odnos vezanosti za bilo koju blisku osobu. Ispitanike je zbunjivala nedoređenost stavki, jer ispitanici imaju više bliskih osoba u životu, no različite odnose sa njima. Upitnik UM je noviji upitnik u domaćoj naučno – istraživačkoj zajednici, te je do sad korišten u samo nekoliko navrata (Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013; Protić, 2016). Mlađi sibilinzi, tj. adolescenti, su imali problema sa razumijevanjem pojedinih stavki, poput „Mogu da se uživim u tuđa osećanja“.

Žene su se u ovom istraživanju pokazale spremnije da razmišljaju o tuđim mentalnim stanjima, te motivisanije za istraživanje tuđih emocija. Ovaj rezultat djelimično potvrđuje dio četvrte hipoteze o dominantnosti ženskog pola u kapacitetu za mentalizaciji, ali i niz rezultata međunarodnih i domaćih studija (Abu-Akel & Bo, 2013; Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013; Baron-Cohen, Jolliffe, Mortimore & Robertson, 1997; Baron-Cohen, Wheelwright, Hill, Raste & Plumb, 2001; Bosacki & Wild Astington, 1999; Devine & Hughes, 2013; Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011; Lindeman, Svedholm-Häkkinen & Lipsanen, 2015; Wlodarski & Pearce, 2016). Superiornost ženskog pola u mentalizaciji je u skladu sa tradicionalnim uvjerenjima o polnim ulogama, prema kojima su žene socijalno kompetentnije i empatičnije, a muškarci agresivniji. Razvoj jezika utiče na bolje mentalizovanje, jer osoba može da se kvalitetnije izražava, ali i razumije svoja i tuđa mentalna stanja. Kod djevojčica se razvoj vokabulara dešava mnogo ranije nego kod dječaka, te se pretpostavlja da su zbog toga žene superiornije u mentalizaciji nego muškarci (Hughes & Dunn, 1997; Rutheford et al., 2012; Tamis – Lemonda, Bornstein & Baumwell, 2001). Nije bilo statistički značajnih razlika u dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja, što nije u skladu sa stereotipnim ulogama prema kojima su žene anksioznije, a muškarci više izbjegavajući. Prije donošenja zaključka da li se hipoteza o polnim razlikama odbacuje, treba uzeti u obzir podatke o distribuciji obrazaca afektivne vezanosti, koje će biti objašnjene u diskusiji.

Analiza varijabli ovog istraživanja u odnosu na mlađe i starije sibringe pokazala je da su mlađi ispitanici, adolescenti, anksiozniji i da bolje mentalizuju svoja mentalna stanja. Ovaj rezultat ne iznenađuje, s obzirom na osjetljiv period adolescencije u kom se mlađi ispitanici nalaze. Prema Eriksonovoj teoriji psihosocijalnog razvoja (1966), stadijum identitet – kriza identiteta je obilježen emocionalnim sazrijevanjem i istraživanju sopstvene ličnosti, interesovanja i ciljeva, te je razumljivo da će adolescenti biti usmjereni ka istraživanju sopstvenih mentalnih stanja. Istom teorijom se može objasniti i povišena anksioznost, jer je ona ekvivalent negativnog unutrašnjeg radnog modela sebe. Negativna slika o sebi je česta pojava kod većine adolescenata s obzirom da prolaze kroz buran period psihosocijalnog razvoja.

Poređenje pravog sibling sistema i funkcionalnih jedinaca dalo je samo jednu statistički značajnu razliku, i to na dimenziji *Anksioznost*, koja je izraženija kod pravog sibling sistema. Kako su sibrinzi bliski godinama, i rivalstvo i borba za roditeljsku pažnju i neke

druge resurse je očekivana. Siblingi vjerovatno i dalje dijele prostor, s obzirom da su stariji siblingi mladi, te se nisu osamostalili i ostvarili svoje porodice, pa je rivalstvo izraženije.

Povezanost dimenzija anksioznosti i izbjegavanja sa aspektima mentalizacije

Pronađena je jaka pozitivna povezanost između anksioznosti i mentalizovanja ličnih unutrašnjih stanja. Povezanost ove dimenzije sa motivisanošću za mentalizovanje mentalnih stanja je bila neznatno iznad granice statističke značajnosti. Ovaj rezultat se značajno razlikuje od rezultata dobijenih na domaćem uzorku (Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013) u Srbiji, gdje je anksioznost bila negativno povezana sa svim aspektima mentalizacije. Nalazi ne idu u prilog tezi da je bolji kvalitet vezanosti povezan sa razvijenijim kapacitetom za mentalizaciju. Međutim, autori Vukosavljević-Gvozden i Hanak su u svom istraživanju (2007), u kom je korišten instrument UPIPAV-R, pronašli visok kapacitet za mentalizaciju kod sigurno i preokupirano vezanih. Preokupirano vezane osobe imaju izraženu anksioznost zbog straha od gubitka bliskosti, te je moguće da je njihova potreba da budu povezani sa bliskom figurom i da često aktiviraju sistem afektivne vezanosti povezana sa tim da se bave svojim unutrašnjim stanjima. Primjer je stalno motrenje svojih potreba i straha od toga šta će sa njima biti. Osim toga, ukoliko se pogleda klaster analiza, može se vidjeti da u uzorku ima puno plašljivo vezanih, sa visokom anksioznošću, višom od izbjegavanja, što je takođe moglo usmjeriti rezultat ka posmatranju sopstvenih mentalnih stanja.

Kada je u pitanju povezanost izbjegavanja sa aspektima mentalizacije, dobijena je niska, pozitivna povezanost sa mentalizacijom sopstvenih stanja i negativna povezanost sa preostala dva aspekta mentalizacije. U prethodno spomenutom domaćem istraživanju, dobijena je negativna povezanost ove dimenzije sa svim aspektima mentalizacije. Ovi rezultati djelimično idu u prilog tezi da je sigurniji kvalitet vezanosti povezan sa boljom mentalizacijom, no podaci su nelogični u odnosu na prethodno rađene studije i teorijski koncept. Može se reći da je u ovom dijelu obrade dobijen rezultat koji ukazuje na povezanost anksioznosti sa višim kapacitetima mentalizacije, a izbjegavanja sa nižim kapacitetima. Rezultat je u skladu sa modelom Mikulincera i Šavera (2007) prema kojem osobe sa izraženom dimenzijom izbjegavanja imaju prosječan kapacitet za mentalizaciju, ali zbog potiskivanja sistema afektivne vezanosti i negativnog unutrašnjeg radnog modela drugih nemaju motivaciju za istraživanjem tuđih mentalnih stanja, te rjeđe koriste ovu sposobnost.

Dimenzije afektivne vezanosti kao prediktori aspekata mentalizacije

Rezultati regresione analize ukazuju na to da su obje dimenzije značajni prediktori *Mentalizacije sopstvenih stanja*, ali da je kod anksioznijih ovaj aspekt više izražen. Ovaj podatak se može objasniti time što su obje grupe ljudi usmjerene na sebe i unutrašnje procese. Anksiozni su zbog negativnog unutrašnjeg radnog modela skloni kritikovati sebe, dok izbjegavajući, prema gore spomenutoj teoriji Mikulincera i Šavera, imaju prosječan kapacitet za mentalizaciju, samo ga ne koriste. Kada je riječ o tumačenju i istraživanju tuđih mentalnih stanja, samo je dimenzija izbjegavanja bila negativan prediktor *Mentalizacije tuđih stanja*, što se može objasniti prigušenim sistemom afektivne vezanosti kod osoba koje imaju negativan unutrašnji radni model drugih. Takođe, rezultati ukazuju da sa porastom anksioznosti raste i motivisanost osobe za metalizaciju, a sa rastom izbjegavajuće dimenzije opada motivacija za mentalizacijom, što je u skladu sa teorijom afektivne vezanosti. Anksiozne osobe su motivisanije za mentalizovanje, jer imaju potrebu da se približe drugim ljudima, dok izbjegavajuće osobe nemaju takvu motivaciju, već izbjegavaju druge ljude. Podaci, prema teoriji afektivne vezanosti i domaćim i međunarodnim istraživanjima (Banjac, Altaras Dimitrijević i Dimitrijević, 2013), nisu logični. Kao i u odjeljku sa korelacijama, bilo bi za očekivati da ispred svih beta koeficijenata stoji negativan predznak. S obzirom na ovo, može se zaključiti da je prva hipoteza djelimično potvrđena.

U pravom sibling sistemu, za razvoj mentalizacije kod mlađe braće je značajno prisustvo starijeg siblinga. Ovaj podatak ide u prilog tezi da stariji siblizi facilitiraju sposobnost mentalizacije mlađih siblinga. Međunarodna istraživanja (Ensink, 2004; Jenkins & Astington, 1996; McAlister & Peterson, 2007; 2013; Perner, Ruffman & Leekam, 1994; Peterson, 2000; Ruffman, Perner, Naito, Parkin & Clements; 1998) dokazuju da je ovo slučaj i kod mlađih i starijih siblinga. No, na ovom uzorku mlađih sestara nije bilo značajno prisustvo starijeg siblinga. U grupi pravog sibling sistema se pokazalo da nije svejedno kog je pola stariji sibling, jer razvoj mentalizacije kod mlađih siblinga više vuče starija sestra. Kako su djevojčice više orijentisane na socijalne odnose, komunikativnije i spremnije da istražuju tuđa mentalna stanja, vjerovatno je da one više potiču i ulaze u interakciju sa mlađim siblizima u kontekstu razvoja mentalizacije, nego starija braća. Facilitacijom razgovora o mentalnim stanjima, sestre više potiču mentalizaciju kod mlađih siblinga. Interakcija sa starijim osobama doprinosi dječijim uvjerenjima, shvatanjima i mentalnim stanjima, a studije (Dunn, 1996) pokazuju da djevojčice imaju prisniji odnos sa mlađim siblizima, nego braća i češće im se obraćaju za emocionalnu podršku.

Kada je riječ o grupi funkcionalnih jedinaca, razvoju svih aspekata mentalizacije mlađih siblinga doprinosi stariji sibling suprotnog pola. Međunarodne studije (Brussoni, 2000) pokazuju da su istopolne veze siblinga kvalitetnije, te bi se moglo pretpostaviti da će stariji siblizi, istog pola kao mlađi, najviše doprinositi razvoju mentalizacije zbog bliskosti i otvorenosti odnosa. Rezultat dobijen na domaćem uzorku pokazuje suprotno, te se može objasniti Šahterovom hipotezom rivalstvo-odbrana (1982), koja predviđa da će se istopolne dijade siblinga promijeniti više nego raznopolne dijade, zbog povišenog rivalstva koji prati bliskost, želje i interese djece istog pola. Zbog toga, istopolne dijade siblinga imaju tendenciju razvijanja različitih interesa i karakteristika, kako bi smanjili rivalstvo, takmičenje i poređenje od strane društvene sredine. Sibling dijade različitog pola su, u ovom uzorku, zbog toga vjerovatno kvalitetnije, prisnije, nego istopolne dijade, što doprinosi boljoj facilitaciji kapaciteta za mentalizaciju kod mlađih.

U obje grupe sibling sistema jasno je da sestre najviše utiču na razvoj mentalizacije, i to najviše u slučajevima mlađi brat i starija sestra. U kontekstu porodice, djevojčice više pomažu u domaćinstvu i na sebe preuzimaju više odgovornosti nego dječaci. Roditelji su više zaštitnički nastrojeni prema djevojčicama, ograničavajući i prateći njihove aktivnosti van kuće. Ovaj obrazac većeg naglašavanja porodičnog života i obaveza kod ćerki navodi na pretpostavku da će djevojčice imati veći nivo porodičnih vrijednosti, nego sinovi, te da će te porodične vrijednosti izražavati kroz bliskost i vrijeme provedeno sa porodicom, naročito siblizima. U tom smislu, djevojčice su značajne figure za razvoj mentalizacije kod mlađih siblinga. Kao što je spomenuto, u dijadama mlađi brat i starija sestra je najveći uticaj starijeg siblinga na mentalizaciju mlađeg. Braća, u dijadama brat-sestra, imaju veći stepen femininih osobina, nego braća u istopolnim dijadama (Brim, 1958; Stoneman, Brody & MacKinnon, 1986). Spomenuto, uz nalaz da stariji siblizi još od malih nogu imaju ulogu učitelja, navodi na pretpostavku da starije sestre kao učitelji, prenose svoje feminine osobine, koje uključuju otvorenost, komunikativnost, nježnost i elemente svojih uloga na mlađu braću, te da je zbog toga u ovakvim dijadama najevidentniji uticaj na razvoj mentalizacije.

Obrasci afektivne vezanosti izdvojeni na osnovu postignuća ispitanika na dimenzijama afektivne vezanosti

Bilo je očekivano da će dimenzije anksioznosti i izbjegavanja dobijene upitnikom SM-ECR-R korelirati. Da bi iz dimenzija izdvojili obrasce, bilo je neophodno obje statistički

dekorelirati, a zatim unaprijed zadati četiri klastera. Kao što se iz rezultata moglo vidjeti, postojalo je nekoliko otežavajućih okolnosti prilikom definisanja koji klaster predstavlja koji obrazac. Izbjegavajući i preokupirani obrazasci afektivne vezanosti odgovaraju teorijskim postavkama i nije bilo dilema prilikom određenja obrazaca, za razliku od sigurnog i plašljivog obrasca. Odustupanje od čiste kategorije sigurnog obrasca je u ne tako niskim vrijednostima. Zbog toga što su vrijednosti bile negativne, autor je zaključio da se radi o sigurnom obrascu. Međutim čisti sigurni obrazac ima veoma niske negativne skorove na obje dimenzije. Slična slika je bila i sa posljednjim klasterom. Pozitivne vrijednosti dimenzija su navele na zaključak da se radi o plašljivom obrascu. Vrijednosti tih dimenzija su, iako pozitivne, bile niske. Dodatna poteškoća je bila zbog povišene vrijednosti dimenzije anksioznosti, koja je ukazivala da se i ovdje radi o preokupiranom obrascu. Detaljnim pregledom grafika i odnosom dimenzija autor je odlučio da zadrži ova četiri klastera, no urađeno je i grupisanje četiri klastera u dihotomni model sigurno – nesigurno. Posmatrajući rezultate distribucije obrazaca afektivne vezanosti, može se primijetiti da su u uzorku najmanje zastupljeni ispitanici sa izbjegavajućim obrascem, dok su najzastupljeniji ispitanici sa sigurnim obrascem. Distribucija obrazaca je u skladu sa neko-liko istraživanja sprovedenih na domaćim uzorcima (Džever, 2015; Stefanović – Stanojević, 2006; Stefanović – Stanojević i Nedeljković, 2012). Procenat zastupljenosti sigurnog obrasca je sličan procentima koji se javljaju u domaćim istraživanjima. Takođe, pregled distribucije pokazuje i visok stepen zastupljenosti plašljivog obrasca. Podatak se može protumačiti kao dio adolescentnog procesa i burnih emocionalnih procesa, ali i načina na koji su ispitanici odgovarali na upitnik SM-ECR-R. Neobično je što je procenat plašljivog obrasca viši od preokupiranog obrasca. Istraživanja afektivne vezanosti pokazuju da je na domaćem uzorku, nakon sigurnog, najzastupljeniji preokupirani obrazac, s obzirom na istoriju rata u našoj zemlji. Međutim, neka novija, pa i domaća istraživanja pokazuju rast izbjegavajućeg obrasca, a smanjenje preokupiranog, zbog jačanja individualističke kulture i materijalističkih vrijednosti (Konrath, Chopik, Hsing & O'Brien, 2013). Ista distribucija je pronađena na uzorku ispitanika iz Niša (Stefanović – Stanojević, 2009). No, u tom istraživanju, na uzorku banjalučkih ispitanika, nije bilo sigurnog obrasca. Najzastupljeniji je bio preokupirani, a potom plašljivi obrazac. Povećanje procenta zastupljenosti plašljivog obrasca može biti alarm za uzbunu, ali i razlog za sprovođenje projekata intervencije. U svakom slučaju, potrebno je sprovesti još istraživanja na ovu temu.

Razlike u distribucijama obrazaca afektivne vezanosti ispitanika u odnosu na pol, sibling sistem i vrstu dijade.

Nije bilo statistički značajnih razlika u distribuciji obrazaca u odnosu na pol. Žene i muškarci su podjednako zastupljeni u kategorijama sigurnog i nesigurnih obrazaca. Ovaj rezultat nije u skladu sa istraživanjima na domaćoj populaciji i teorijskim okvirom koji sugerišu da su žene sigurnije, a muškarci izbjegavajući. Moguće je rezultate objasniti time što u novije vrijeme, u našoj kulturi, mijenjanju socijalne uloge u mladoj populaciji. Prema metaanalizi Mikulincera i Šavera (2009, prema van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2010), novija istraživanja pokazuju izostajanje polnih razlika. Postaje sve prihvatljivije da muškarci budu emotivniji, dok se žene usmjeravaju ka samoaktualizaciji i ispunjavanju ličnih ciljeva, nego prema drugima. Već je spomenuto da nije bilo polnih razlika ni u izraženosti dimenzija afektivne vezanosti, te se može zaključiti da je dio četvrte hipoteze, o postojanju polnih razlika u organizaciji afektivne vezanosti, nije potvrđen.

Pregled istraživanja koja su ispitivala podudarnost obrazaca afektivne vezanosti kod sibling dijada, pokazao je da se obrasci podudaraju u rasponu od 54% do 67% (Bokhorst, Bakermans-Kranenburg, Fonagy & Schuengel, 2003; Kennedy, Betts & Underwood, 2014; Kiang & Furman, 2007; Kriss, Steele & Steele, 2014, prema Farnfield, 2017; O'Connor & Croft, 2001; Teti & Ablard, 1989; Van IJzendoorn et al., 2000; Ward, Vaughn & Robb, 1988). Teorija afektivne vezanosti sugerise da će siblizi jednako reagovati u odnosu sa roditeljima. U ovoj studiji je prvi put, na domaćoj populaciji, ispitana podudarnost obrazaca siblinga iz istih porodica. Autor je pretpostavio da će se obrasci afektivne vezanosti podudarati kod siblinga iz istih porodica, bez obzira na uzrasne razlike. Nije bila očekivana potpuna podudarnost, već rezultati u okviru spomenutih nalaza međunarodnih studija. Step podudarnosti obrazaca, u dijadama ovog istraživanja, bio je 33%, kada su se poredili u odnosu na četiri obrasca. Međutim, kada se podudarnost obrazaca poredila u odnosu na dihotomni model, stepen podudarnosti bio je 55%. S obzirom na mali uzorak dijada, smislenije je tumačiti podatke dobijene na osnovu dihotomnog modela. Kako se dobijeni stepen podudarnosti slaže sa rezultatima međunarodnih istraživanja (Bokhorst, Bakermans – Kranenburg, Fonagy & Schuengel, 2003; Kennedy, Betts & Underwood, 2014; Kiang & Furman; 2007; Kriss, Steele & Steele, 2014, prema Farnfield, 2017; O'Connor & Croft, 2001; Teti & Ablard, 1989; Van IJzendoorn et al., 2000; Ward, Vaughn & Robb, 1988) i teorijskim okvirom, postavljena hipoteza je potvrđena. Podudaranje obrazaca se može objasniti time što siblizi, osim genetskog materijala, dijele i okruženje u

kom su odrasli, te imaju slična iskustva sa roditeljima. Čak i ako su se roditelji potencijalno drugačije odnosili prema svakom djetetu, vjerovatno je da su to bila slična vaspitanja i veze, a koja su uzrokovala slične unutrašnje reprezentacije ili obrasce. Takođe, nešto više od polovine dijada ukupnog uzorka ima iste obrasce vezanosti, što se može objasniti i velikim brojem sibringa koji još uvijek živi u istoj kući, te imaju slične odnose sa roditeljima.

Međutim, još je interesantnije pitanje kako lična iskustva i okruženje koje sibrinzi ne dijele djeluju na razlike u podudaranju obrazaca. Jedna mogućnost je da unutrašnji radni modeli roditelja mogu imati različite efekte na kvalitet afektivne vezanosti svakog sibringa. Iako relativno stabilni, roditeljski unutrašnji radni modeli se mogu mijenjati kao posljedica imanja djeteta. To znači da iskustva sa prvorodenim djetetom mogu uticati na unutrašnje radne modele roditelja, a posljedično i na način vaspitanja i ponašanja sa drugim djetetom. U tom kontekstu, roditelji mogu da odgajaju dva djeteta na različite načine, što utiče na afektivnu vezanost te djece.

Referentna istraživanja podudarnosti obrazaca su ispitivala afektivnu vezanost na uzorcima dojenčadi ili predškolaca, dok ova studija ispituje podudarnost obrazaca na uzorku adolescenata i njihovih starijih sibringa. To znači da treba imati u vidu mnogo više faktora specifičnih za adolescenciju i zrelo doba, koji mogu uticati na stepen podudarnosti obrazaca. Upravo o tome govori i nizak procenat podudarnosti od 33%, u okviru četvero-kategorijalnog modela. Okruženje koje sibrinzi ne dijele postaje sve značajniji faktor koji utiče na nepodudarnost obrazaca, kako sibrinzi postaju stariji. U skladu sa tim je i dokaz da blizanci sve više prestaju da liče, kako stare (McCartney, Harri & Benieri, 1990). Različito ponašanje roditelja jedan od tih faktora. Jedan način vaspitanja jednog adolescenta možda neće biti dovoljno efikasan i efektan za drugo dijete istog uzrasta. Drugi faktor može biti i odnos sa vršnjacima, koji utiče na obrazac afektivne vezanosti jednog sibringa, ali ne i na drugog. Osim okruženja, način na koji adolescenti – sibrinzi opažaju afektivne odnose može da se razlikuje, iako imaju ista iskustva. Npr. sibrinzi mogu da imaju iskustvo gubitka majke, a da jedan bude izbjegavajućeg obrasca, a drugi sibling siguran.

Da bi detaljnije ispitali distribuciju obrazaca u dijadama, sprovedene su analize koje su uključile varijable pol, uzrast i vrsta dijade, kako bi se ispitalo da li one potencijalno utiču na razlike u raspodjeli obrazaca. Prvo je ispitana varijabla red rođenja, u istopolnim i raznopolnim dijadama, u odnosu na četiri obrasca. Nisu pronađene statistički značajne razlike između starijih i mlađih ispitanika ni u grupi istopolnih dijada, ni u grupi dijada

funkcionalnih jedinaca. Razlike u raznopolnim dijadama su nešto veće, nego u istopolnim dijadama. Mlađi ispitanici su više izbjegavajući i preokupiraniji, nego stariji ispitanici koji su nešto sigurniji. No, kada su se ista analiza sprovela na dihotomnom modelu sigurni – nesigurni, dobijena je jedna statistički značajna razlika. Mlađi siblizi su u dijadama različitog pola češće nesigurniji, dok su stariji siblizi sigurniji. Ovaj podatak ne ide u prilog teoriji afektivne vezanosti, prema kojoj su mlađi siblizi sigurniji, jer imaju više figura vezanosti. Neka istraživanja (Buist, Deković, Meeus & Aken, 2002; Buist, Deković & Prinzie, 2012; Dunn & Kendrick, 1981; van Ijzendoorn et al., 2000) pokazuju da siblizi istog pola imaju kvalitetniji odnos nego siblizi različitog pola, i to je naročito izraženo u ženskim dijadama. Dobijeni rezultat djelimično ide u prilog spomenutim nalazima, s obzirom da postoji razlika u obrascima vezanosti u raznopolnim dijadama. Međutim, u odjeljku sa regresionom analizom, dobijen je podatak da su ipak raznopolne dijade kvalitetnije, nego istopolne. Ovu kontradiktornost podataka možemo tumačiti manom koju ima korištena statistička analiza hi-kvadrat. Gotovo su svi rezultati statistički neznajni, jer analiza hi-kvadrata ne uzima u obzir dovoljno dijada, te to obara statističku značajnost. Između istopolnih i raznopolnih dijada u okviru pravog sibling sistema i između istopolnih i raznopolnih dijada grupe funkcionalnih jedinaca, nije bilo statistički značajnih razlika, ni u okviru četverokategorijalnog modela, ni u okviru dihotomnog modela. Buduća istraživanja bi mogla uključiti veći broj dijada i dodatne varijable, kako bi se utvrdilo da li se radi o specifičnosti uzorka ili zaista ne postoje razlike u ovim varijablama.

Teorija afektivne vezanosti predviđa da će osobe koje imaju starije sibilinge imati bolji kvalitet afektivne vezanosti, jer siblizi predstavljaju dodatnu figuru vezivanja. Autor ove studije je pretpostavio da će siblizi iz pravog sibling sistema imati bolji kvalitet afektivne vezanosti nego siblizi sa uzrasnom razlikom preko 7 godina, jer su oni funkcionalni jedinci. S obzirom da u analizi sa četverokategorijalnim i dihotomnim modelom, nije bilo značajnih razlika u distribuciji obrazaca između mlađih i starijih sibilinga u dvije dijadne grupe, ali i na izraženiju anksioznost u grupi pravog sibling sistema, može se zaključiti da prvi dio treće hipoteze nije potvrđen. Dakle, pravi siblizi imaju nešto lošiji kvalitet afektivne vezanosti od funkcionalnih jedinaca. Rezultate možemo objasniti i time što rođenje sibilinga predstavlja stresan životni događaj za mlađu djecu i njihove roditelje. Majke su u jednom istraživanju (Dunn & Kendrick, 1982) izvjestile da su se prvorodena djeca češće ponašala nevaljalo, zahtjevno i neposlušno tokom prve tri sedmice nakon rođenja mlađeg brata ili sestre. Bez obzira, prvorodena djeca su bila zainteresovana za mlađeg sibilinga i bila nježna tokom prvih dana i sedmica nakon rođenja. Što znači da su

prvorodena djeca osjećala kombinaciju ljubomore i radosti. Prema nekim istraživačima, ovaj stresni događaj uzrokuje opadanje kvaliteta afektivne vezanosti kod starijih sibliha. Siblingi koji spadaju u grupu funkcionalnih jedinaca prema teoriji Adlera, nisu prošli kroz ovu razvojnu krizu, jer su već bili na uzrastu u kojem su uvjereni da će roditelj biti dostupan, čak i u interakciji sa mlađim siblingom, tj. bebom.

Drugi dio treće hipoteze koji se odnosi na bolju mentalizaciju u pravom sibling sistemu takođe nije potvrđen. O tome govore rezultati deskriptivne statistike, gdje nije bilo statistički značajnih razlika između ove dvije dijadne grupe. S druge strane, regresiona analiza pokazuje da stariji siblingi iz grupe funkcionalnih jedinaca značajnije utiču na razvoj mentalizacije svojih mlađih sibliha, nego što to čini pravi sibling sistem. Bilo bi značajno ponoviti analize na većem uzorku, kako bi se utvrdilo da li se radi o specifičnosti uzorka i da li neki drugi faktori igraju ulogu u razvijanju kapaciteta za mentalizaciju.

Razlike u izraženosti kapaciteta za mentalizaciju ispitanika iz različitih dijada, socio-demografskih varijabli i obrazaca afektivne vezanosti

Multivarijatna analiza je dala nekoliko statistički značajnih podataka. Kada je poređena mentalizacija u odnosu na polnu kombinaciju dijade, dobijena je statistički značajna razlika. No, kada su se pogledali pojedinačni aspekti mentalizacije, samo je mentalizacija stanja drugih pokazala jaku tendenciju ka granici statističke značajnosti, u raznopolnim dijadama. Rezultat je u skladu sa pomenutim podacima dobijenim u regresionoj analizi. Naime, u grupi pravog sibling sistema, značajno je prisustvo starije sestre, a u grupi funkcionalnih jedinaca, stariji sibling suprotnog pola najviše vuče razvoj mentalizacije. Čini se da polna razlika u sibling dijadama pruža veću priliku za razumijevanje načina funkcionisanja uma druge osobe, za razliku od sopstvenog. Benefiti interakcije sa umom koji je manje sličan našem, mogu biti podržani od strane roditelja. Opažene ili stvarne razlike u perspektivama sibliha različitog pola mogu povećati količinu vremena koju roditelji provedu opisivajući ili objašnjavajući svako unutrašnje stanje jednog sibliha drugom, i obrnuto. Takođe, u raznopolnim dijadama je možda veća vjerovatnoća da će doći do nesuglasica i različitih mišljenja, što će poticati sibilinge da shvate i prihvate da drugi ljudi imaju različita mišljenja i shvatanja.

Dalja analiza pokazala je da kombinacija dijada mlađa sestra i stariji brat iz pravog sibling sistema najbolje mentalizuju unutrašnja stanja drugih ljudi, što je u skladu sa prethodnim

tumačenjem superiornosti raznog polnih dijada. Najlošije tuđa stanja mentalizuju dijade mlađi brat – stariji brat funkcionalni jedinici. Ovo je istopolna dijada muškog pola, a u diskusiji je već opisana inferiornost istopolnih dijada, te inferiornost muškog pola u sposobnosti mentalizacije. Muški pol je također skloniji konfliktima, više nego ženski, te je vjerovatno da je rivalstvo u ovoj dijadi najizraženije. Odmažuća varijabla je i razlika u uzrastu. Vjerovatno je da siblizi nemaju ista interesovanja, ne provode previše vremena zajedno u aktivnostima ili ne žive zajedno, s obzirom da muškarci tog uzrasta najčešće imaju svoje porodice i zauzeti su sopstvenim poslom.

Nisu pronađene statistički značajne razlike između varijabli broja siblija, reda rođenja, zaposlenja roditelja, materijalne situacije i stručne spreme majke i oca. Dobijene rezultate svakako treba protumačiti u kontekstu specifičnosti uzorka i socio-demografskih varijabli. Kapacitet za mentalizaciju može biti povezan sa demografskim varijablama iz nekoliko razloga. Obrazovanje majke je u pozitivnoj korelaciji sa razvojem jezika djeteta (Cutting & Dunn, 1999), što dalje pozitivno utiče na razvoj kapaciteta za mentalizaciju. Takođe, koliko će djeca razumjeti emocije i uvjerenja, zavisi od toga koliko majka priča o svojim unutrašnjim stanjima i osjećanjima. Iako ne postoje studije koje su posebno ispitivale odnos između obrazovanja majki i njihove priče o emocijama, može se pretpostaviti da postoji pozitivna povezanost ove dvije varijable. Od visine primanja i zaposlenja roditelja, zavisi da li će i koliko oba roditelja provoditi u kući i koliko će vremena moći posvetiti svojoj djeci i dati im priliku da razgovaraju o temama koje potiču razvoj mentalizacije. U ovoj studiji, roditelji većine dijada imaju srednju stručnu spremu, uglavnom su zaposleni i prosječnog ekonomskog statusa. Jedan od prijedloga za naredne studije je ozbiljnije razmatranje ovih varijabli u kontekstu kapaciteta za mentalizaciju, s obzirom da međunarodna istraživanja (Pears & Moses, 2003) pokazuju kontradiktorne nalaze.

Prilikom analize obrazaca afektivne vezanosti sa mentalizacijom, dobijen je jedan iznenađujuć podatak, a to je da osobe sa sigurnim obrascem najmanje mentalizuju sopstvena stanja, a najviše plašljive osobe. Ovaj nalaz nije u skladu sa opsežnom literaturom (Ammaniti, Tambelli, Zavattini, Vismara, & Volpi, 1999; Banjac, Altaras Dimitrijević, 2013; Ensink, 2004; Humfress, O'Connor, Slaughter, Target & Fonagy, 2002) koja govori da sigurni obrasci imaju najrazvijeniju mentalizaciju. Osobe sa pozitivnim unutrašnjim radnim modelom i niskim dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja bi trebale imati visoku mentalizaciju sopstvenih stanja, no to u ovom istraživanju nije slučaj. Rezultati se mogu objasniti specifičnošću uzorka, ali možda i problemima koji su nastali, jer autor nije imao kontrolu nad ispitivanjem starijih siblija. Distribucija obrazaca

pokazuje 43% sigurnih ispitanika i 43% nesigurnih ispitanika sa visokom anksioznošću (17% preokupiranih i 26% plašljivih). Moguće je da je ovakva raspodjela imala efekta na rezultate gdje je visoka anksioznost nesigurno vezanih usmjerenija na sopstvena mentalna stanja, tj. na potrebu da se obezbjedi i drži blizu značajna osoba, te da je na neki način maskirala rezultate sigurnih. Objašnjenje ovakvih rezultata može biti i da se sigurni, zbog svoje sigurnosti u sebe i lične adekvatnosti i funkcionalnosti, manje bave sobom i ličim stanjima. Rezultati dobijeni na mentalizaciji stanja drugih i motivaciji za mentalizaciju su očekivani. Sigurni i preokupirani obrasci značajno više mentalizuju stanja drugih, s obzirom da se ove osobe mnogo više ulažu u odnose sa drugim ljudima. Kod izbjegavajućih su mentalizacija stanja drugih i motivacija za mentalizaciju izrazito niski. Ovaj podatak je u skladu sa teorijskim okvirima i rezultatima dosadašnjih studija, s obzirom da osobe sa ovim obrascem izbjegavaju odnose sa drugim ljudima i imaju negativan unutrašnji radni model. Motivacija za mentalizaciju je naizraženija kod preokupiranih i sigurnih, što je ponovo očekivan podatak, s obzirom trud i želju za kontaktom i odnosima sa drugim ljudima.

Ograničenja studije i prijedlozi za naredna istraživanja

Pregled literature je otkrio da postoji veoma mali broj studija koje su se bavile afektivnom vezanošću i kapacitetom za mentalizaciju, kod siblinga. Osim što su studije međunarodne, uglavnom su koristile uzorke blizanca, dojenčadi i djece predškolskog uzrasta. Nedostatak ove studije je što ima ograničen broj istraživanja na osnovu kojih se može vršiti poređenje dobijenih rezultata. U skladu sa tim, ova studija je, koliko je autoru poznato, prva studija rađena na domaćem uzorku siblinga, te predstavlja doprinos teoriji afektivne vezanosti. Konkretno, daje doprinos odgovoru na pitanje kako se odnos sa drugim figurama vezanosti u porodici, u ovom slučaju siblizima, integriše u sistem afektivne vezanosti. Takođe, autor pretpostavlja da je ovo ujedno i prva domaća studija koja je opisala podudarnost obrazaca afektivne vezanosti i aspekte kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga. Do sada se veoma malo znalo o ove dvije varijable kod siblinga.

Ovo istraživanje je rađeno na uzorku koji je nešto veći nego uzorci međunarodnih istraživanja, ali je i dalje relativno mali kad je u pitanju primjena upitnika SM-ECR-R i UM. Naročito kada se uzorak podijeli na dvije grupe sibling sistema, pri čemu se dobiju dva poduzorka od 120 ispitanika, tj. 60 dijada. Iz ovoga proizilazi osnovno ograničenje istraživanja. Prijedlog za buduće studije sibling sistema je ispitivanje većeg uzorka, kako bi

se mogli donositi zaključci sa većom sigurnošću. Osim toga, ograničenje predstavlja i varijabilnost uzrasta u kategoriji starijih siblinga funkcionalnih jedinaca, koji je mogao biti uzrok određenih problema prilikom analize podataka i zaključivanja. Manjak kontrole autora nad procesom ispitivanja starijih siblinga je jedan od faktora na koje bi buduća istraživanja mogla uticati.

Kada je riječ o korištenim upitnicima, već je spomenuto da su pojedine stavke, oba upitnika, bile nejasne ispitanicima. Bilo bi dobro da su se koristila po dva instrumenta za afektivnu vezanost i kapacitet za mentalizaciju. No, takav postupak bi uzrokovao nezainteresovanost ispitanika za ispitivanje. Osim što bi proces oduzimao previše vremena, neke stavke bi se i preklapale, jer bi mjerile iste varijable. Jedan od većih problema bila je korelacija dimenzija anksioznosti i izbjegavanja na upitniku SM-ECR-R, s obzirom da njihov odnos nije ortogonalan. Da bi se izdvojili relevantni klasteri, bilo je potrebno dekorelirati obje dimenzije. Ovo je možda uticalo na značajnost i relevantnost podataka, te je preporuka autora da se u narednom istraživanju koristi neki drugi upitnik afektivne vezanosti koji je kategorijalan. Problem sa UM instrumentom je taj što je to upitnik nije imao zadovoljavajuću pouzdanost. Takođe, on je instrument samoprocjene mentalizacije, te se ne može sa sigurnošću tvrditi da su osobe koje postižu visoke skorove na skali, objektivno dobre u procjeni ličnih i tuđih mentalnih stanja, i obrnuto. U budućim istraživanjima bi se mogao uključiti instrument objektivne procjene sposobnosti prepoznavanja mentalnih stanja.

Prijedlozi za naredna istraživanja su uključivanje drugih varijabli poput iskustva i okruženja koje siblizi ne dijele, te afektivna vezanost, odnos i brižnost majke koje bi dale širu sliku o tome koliko okruženje utiče na afektivnu vezanost siblinga i da li odnos majke varira ili je isti za svu njenu djecu. Ovo bi pomoglo u tumačenju procenta podudarnosti obrazaca afektivne vezanosti kod siblinga. Bilo bi takođe interesantno ispitati odnose siblinga iz razvedenih i čitavih porodica, te odnose polubraće i polusestara, u kontekstu afektivne vezanosti i mentalizacije. Longitudinalne studije sibling veza su takođe potrebne.

ZAKLJUČAK

Odnos siblinga je jedan od najznačajnijih veza u toku života. No, iznenađujuće, veoma malo istraživanja se posvetilo ispitivanjem ovog odnosa. Ne postoji sveobuhvatna teorija siblinga, a većina saznanja o ovom odnosu potiče iz istraživanja rađenih u industrijalizovanim zemljama Zapada, rađenih prije trideset, četrdeset godina. U takvoj kulturi braća i sestre ostaju duže vremena u svojoj primarnoj porodici i kasnije formiraju svoje porodice. Zbog toga je važno spomenuta referentna istraživanja, uzeti sa rezervom i sprovesti nova, rađena u našoj kulturi. Ova studija je ispitivala odnos afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga i predstavlja prvo domaće istraživanje koje je ispitivalo ova dva konstrukta na uzorku rođenih braća i sestara.

Prva hipoteza koja je pretpostavila da je afektivna vezanost prediktor kapaciteta za mentalizaciju je djelimično potvrđena, s obzirom da obje dimenzije nisu značajni prediktori svih aspekata mentalizacije. Takođe, bila je očekivana negativna povezanost svih dimenzija sa aspektima mentalizacije, što u ovoj studiji nije bio slučaj. Autor je podatke objasnio nedostatkom kontrole nad ispitivanjem uzorka i varijabilnosti uzrasta uzorka. Veliki broj ispitanika se nalazio u adolescenciji koja je uzrok velikih socio-emocionalnih promjena, te otuda nelogičnost i nedosljednost rezultata.

Podudarnost obrazaca u sibling dijadama je pokazala da više od polovine siblinga iz istih porodica ima isti obrazac afektivne vezanosti. Podaci su u skladu sa međunarodnim istraživanjima i teorijskim okvirom, te se druga hipoteza ove studije može smatrati potvrđenom. Procenat podudarnosti je objašnjenjen zajedničkim genetskim materijalom, sličnim iskustvom sa roditeljima, ali i okruženjem u kom su odrasli.

Pretpostavka da će siblizi iz pravog sibling sistema imati bolji kvalitet afektivne vezanosti i razvijeniji kapacitet za mentalizaciju nije potvrđena. Nije bilo razlika u distribuciji obrazaca afektivne vezanosti u ove dvije dijadne grupe, te su ispitanici iz pravog sibling sistema imali i izraženiju anksioznost. Rezultati su objašnjeni teorijom rivaliteta među siblizimima, koja možda koči ovaj razvoj i specifičnošću uzorka.

Četvrta hipoteza govorila je o postojanju polnih razlika u organizaciji afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju. U ovom istraživanju nije bilo razlika između muškaraca i žena u izraženosti dimenzija afektivne vezanosti, ali ni u distribuciji obrazaca. Rezultati nisu u

skladu sa stereotipnim polnim ulogama, teorijskom osnovom i prethodnim domaćim i međunarodnim istraživanjima, te se rezultati mogu objasniti specifičnošću uzorka ili mijenjanjem polnih uloga prema kojima žene teže samoaktualizaciji, a muškarci se potiču na izražavanje emocija. Kada je riječ o mentalizaciji, žene su pokazale očekivanu superiornost. S obzirom na rečeno, četvrta hipoteza se može smatrati djelimično potvrđenom.

U radu se pratila i organizacija ova dva konstrukta u istopolnim i raznopolnim dijadama. Neočekivano se pokazao bolji kvalitet kapaciteta za mentalizaciju u raznopolnim dijadama. U pravom sibling sistemu, mlađoj braći je značajna figura starijeg siblinga, dok se u sistemu funkcionalnih jedinaca pokazalo da su raznopolne dijade poticajnije za razvoj mentalizacije kod mlađih siblinga. Ono što je upečatljivo u obje sibling grupe, bilo je prisustvo starije sestre koja najviše potiče razvoj mentalizacije. Rezultati su objašnjeni istraživanjima koja su dobijala slične rezultate, tj. tezom da raznopolne dijade daju više mogućnosti za razvoj mentalizacije, s obzirom da se siblizi trude da razumiju um koji je drugačiji od njihovog. Kada je riječ o organizaciji afektivne vezanosti u polnim kombinacijama dijada, nisu pronađene statistički značajne razlike.

Osim glavnih analiza, sekundarne analize su pokazale neobičnu distribuciju obrazaca afektivne vezanosti, s obzirom na porast plašljivog obrasca. Razlog ove pojave može biti specifičnost uzorka, ali u svakom slučaju dovoljan razlog za nova istraživanja. Osim toga, nije bilo razlika u sposobnosti za mentalizaciju, kada su se analizirale socio – demografske karakteristike uzorka, što je nelogično, uzimajući u obzir prethodna istraživanja. Neočekivan podatak bila je izraženost kapaciteta za mentalizaciju sopstvenih stanja kod četiri obrasca. Najlošija mentalizacija bila je kod sigurno vezanih osoba, a najbolja kod plašljivo vezanih. Ovi nalazi nisu u skladu sa teorijskim okvirima, te je važno ispitati ovu vezu u budućim istraživanjima, kako bi se utvrdilo da li je ovaj odnos karakterističan za domaći uzorak. Izraženost preostala dva aspekta mentalizacije kod četiri obrasca afektivne vezanosti su dala očekivane podatke.

Imajući u vidu da je ovo prva studija koja je ispitivala odnos ova dva konstrukta na uzorku adolescenata i njihovih starijih siblinga, te ograničen broj referentnih istraživanja, autor je došao do zaključka da bi u buduća istraživanja bilo korisno uključiti veći uzorak, druge instrumente i varijable poput majčinskog odnosa i brizi.

LITERATURA

- Abu-Akel, A., & Bo, S. (2013). Superior mentalizing abilities of female patients with schizophrenia. *Psychiatry research*, 210(3), 794-799.
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American psychologist*, 44(4), 709.
- Allen, J. G., & Fonagy, P. (Eds.). (2006). *The handbook of mentalization-based treatment*. John Wiley & Sons.
- Ammaniti, M., Tambelli, R., Zavattini, G. C., Vismara, L., & Volpi, B. (1999). Attaccamento e funzione riflessiva in adolescenza. *Psicologia clinica dello sviluppo*, 3(1), 155-176.
- Banjac S., Altaras Dimitrijević, A. i Dimitrijević, A. (2013). Odnos vezanosti, mentalizacije i intelektualnih sposobnosti u adolescenciji. *Psihološka istraživanja*, 16(2), 175-190.
- Baron-Cohen, S., Jolliffe, T., Mortimore, C., & Robertson, M. (1997). Another advanced test of theory of mind: Evidence from very high functioning adults with autism or Asperger syndrome. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(7), 813-822.
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Hill, J., Raste, Y., & Plumb, I. (2001). The "Reading the Mind in the Eyes" test revised version: A study with normal adults, and adults with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of child psychology and psychiatry*, 42(2), 241-251.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal relationships*, 7(2), 147-178.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226.
- Bartholomew, K., & Shaver, P. R. (1998). Methods of assessing adult attachment. *Attachment theory and close relationships*, 25-45.
- Bateman, A. W., & Fonagy, P. (2004). Mentalization-based treatment of BPD. *Journal of personality disorders*, 18(1), 36.
- Bączkowski, B. M., & Cierpiałkowska, L. (2015). Mentalization within close relationships: The role of specific attachment style. *Polish Psychological Bulletin*, 46(2), 285-299.
- Bokhorst, C. L., Bakermans-Kranenburg, M. J., Fonagy, P., & Schuengel, C. (2003). The importance of shared environment in mother–infant attachment security: A behavioral genetic study. *Child Development*, 74(6), 1769-1782.
- Borovnica, V., & Šikanić, N. (2011). The relationship between somatization disorder, level of personality organization, attachment pattern and mentalization. *Psihijatrija danas*, 43(1), 83-94.

- Bosacki, S., & Wilde Astington, J. (1999). Theory of mind in preadolescence: Relations between social understanding and social competence. *Social Development*, 8(2), 237-255.
- Bowlby, J. (2012). *The making and breaking of affectional bonds*. Routledge.
- Brim, O. G. (1958). Family structure and sex role learning by children: A further analysis of Helen Koch's data. *Sociometry*, 21(1), 1-16.
- Brussoni, M. J. (2000). *We are family: Sibling attachment relationships among young adults* (Doctoral dissertation, University of British Columbia).
- Buist, K. L., Deković, M., Meeus, W., & Van Aken, M. A. (2002). Developmental patterns in adolescent attachment to mother, father and sibling. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(3), 167-176.
- Buist, K. L., Deković, M., & Prinzie, P. (2013). Sibling relationship quality and psychopathology of children and adolescents: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 33(1), 97-106.
- Cassidy, J., & Shaver, P. R. (1999). Handbook of attachment. *Theory, research and clinical applications*.
- Cicirelli, V. G. (2013). *Sibling relationships across the life span*. Springer Science & Business Media.
- Cutting, A. L., & Dunn, J. (1999). Theory of mind, emotion understanding, language, and family background: Individual differences and interrelations. *Child development*, 70(4), 853-865.
- DeKlyen, M., & Greenberg, M. T. (2008). Attachment and psychopathology in childhood.
- Del Giudice, M. (2009). Sex, attachment, and the development of reproductive strategies. *Behavioral and Brain Sciences*, 32(01), 1-21.
- Del Giudice, M. (2011). Sex differences in romantic attachment: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(2), 193-214.
- Devine, R. T., & Hughes, C. (2013). Silent films and strange stories: Theory of mind, gender, and social experiences in middle childhood. *Child Development*, 84(3), 989-1003.
- Dimitrijević, A., Hanak, N., Altaras Dimitrijević, A., & Jolić Marjanović, Z. (2017). The Mentalization Scale (MentS): A Self-Report Measure for the Assessment of Mentalizing Capacity. *Journal of Personality Assessment*, 1-13.
- Dimitrijević, A., Hanak, N., & Milojević, S. (2011). Psychological characteristics of future helping professionals: Empathy and attachment of psychology students. *Psihologija*, 44(2), 97-115.
- Doherty, N. A., & Feeney, J. A. (2004). The composition of attachment networks throughout the adult years. *Personal Relationships*, 11(4), 469-488.

- Dunn, J., & Kendrick, C. (1982). Siblings and their mothers: Developing relationships within the family. *Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan*, 39-60.
- Dunn, J., Bretherton, I., & Munn, P. (1987). Conversations about feeling states between mothers and their young children. *Developmental psychology*, 23(1), 132.
- Dunn, J. (1988). *The beginnings of social understanding*. Harvard University Press.
- Dunn, J. (1996). The Emanuel Miller Memorial Lecture 1995 children's relationships: Bridging the divide between cognitive and social development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37(5), 507-518.
- Dunn, J., Brown, J., Slomkowski, C., Tesla, C., & Youngblade, L. (1991). Young children's understanding of other people's feelings and beliefs: Individual differences and their antecedents. *Child development*, 62(6), 1352-1366.
- Dykas, M. J., & Cassidy, J. (2011). Attachment and the processing of social information across the life span: theory and evidence. *Psychological bulletin*, 137(1), 19.
- Džever, J. (2015): Relacije afektivne vezanosti i rezilijentnosti sa stilovima humora. Master rad. Filozofski Fakultet, Banja Luka.
- Edelstein, R. S., Alexander, K. W., Shaver, P. R., Schaaf, J. M., Quas, J. A., Lovas, G. S., & Goodman, G. S. (2004). Adult attachment style and parental responsiveness during a stressful event. *Attachment & Human Development*, 6(1), 31-52.
- Ensink, K. (2004). *Assessing theory of mind, affective understanding and reflective functioning in primary school age children* (Doctoral dissertation, University of London).
- Erikson, E. (1966). Eight ages of man. *Klassiekers van de kinder-en jeugdpsychiatrie II*, 258.
- Farnfield, S. (2017). Fix my child: The importance of including siblings in clinical assessments. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 22(3), 421-435.
- Fanos, J. H. (2014). *Sibling loss*. Psychology Press.
- Fonagy, P. (2006). The mentalization-focused approach to social development. *Handbook of mentalization-based treatment*
- Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and psychopathology*, 9(04), 679-700.
- Fonagy, P., & Target, M. (1998). Mentalization and the changing aims of child psychoanalysis. *Psychoanalytic dialogues*, 8(1), 87-114.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E., & Target, M. (2002). Affect regulation, mentalization, and the development of the self. *New York: Other Press*.

- Feeney, J. A., & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of personality and Social Psychology*, 58(2), 281.
- Feeney, J. A. (1996). Attachment, caregiving, and marital satisfaction. *Personal Relationships*, 3(4), 401-416.
- Fraley, R. C., Heffernan, M. E., Vicary, A. M., & Brumbaugh, C. C. (2011). The experiences in close relationships—Relationship Structures Questionnaire: A method for assessing attachment orientations across relationships. *Psychological assessment*, 23(3), 615.
- Hanak, N. (2004). Konstruisanje novog instrumenta za procenu afektivnog vezivanja kod adolescenata i odraslih. *Psihologija*, 37(1), 123-142.
- Hanak, N., & Dimitrijević, A. (2013). A Serbian version of modified and Revised Experiences in Close Relationships scale (SM–ECR–R). *Journal of personality assessment*, 95(5), 530-538.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of personality and social psychology*, 52(3), 511.
- Henderson, A. J., Bartholomew, K., Trinke, S. J., & Kwong, M. J. (2005). When loving means hurting: An exploration of attachment and intimate abuse in a community sample. *Journal of Family Violence*, 20(4), 219-230.
- Hughes, C., & Dunn, J. (1997). "Pretend you didn't know": Preschoolers' talk about mental states in pretend play. *Cognitive Development*, 12(4), 477-497.
- Humfress, H., O'Connor, T. G., Slaughter, J., Target, M., & Fonagy, P. (2002). General and relationship-specific models of social cognition: explaining the overlap and discrepancies. *Journal of child psychology and psychiatry*, 43(7), 873-883.
- Hünefeldt, T., Laghi, F., & Ortu, F. (2013). Are anxiously attached women better mindreaders?. *Cognitive processing*, 14(3), 317-321.
- Hünefeldt, T., Laghi, F., Ortu, F., & Belardinelli, M. O. (2013). The relationship between 'theory of mind' and attachment-related anxiety and avoidance in Italian adolescents. *Journal of adolescence*, 36(3), 613-621.
- Jenkins, J. M., & Astington, J. W. (1996). Cognitive factors and family structure associated with theory of mind development in young children. *Developmental psychology*, 32(1), 70.
- Kennedy, M., Betts, L. R., & Underwood, J. D. (2014). Moving beyond the mother–child dyad: Exploring the link between maternal sensitivity and siblings' attachment styles. *The Journal of genetic psychology*, 175(4), 287-300.
- Kiang, L., & Furman, W. (2007). Representations of attachment to parents in adolescent sibling pairs: Concordant or discordant?. *New directions for child and adolescent development*, 2007(117), 73-89.
- Konrath, Sara H., William J. Chopik, Courtney K. Hsing, and Ed O'Brien. "Changes in adult attachment styles in American college students over time: A meta-analysis." *Personality and Social Psychology Review* 18, no. 4 (2014): 326-348.

- Lindeman, M., Svedholm-Häkkinen, A. M., & Lipsanen, J. (2015). Ontological confusions but not mentalizing abilities predict religious belief, paranormal belief, and belief in supernatural purpose. *Cognition*, 134, 63-76.
- Maccoby, E. E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American psychologist*, 45(4), 513.
- Männikkö, K. (2001): *Adult attachment styles: A Person-oriented approach*. Doctoral dissertation, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland.
- McAlister, A., & Peterson, C. (2007). A longitudinal study of child siblings and theory of mind development. *Cognitive Development*, 22(2), 258-270.
- McAlister, A. R., & Peterson, C. C. (2013). Siblings, theory of mind, and executive functioning in children aged 3–6 years: New longitudinal evidence. *Child development*, 84(4), 1442-1458.
- McCartney, K., Harris, M. J., & Bernieri, F. (1990). Growing up and growing apart: A developmental meta-analysis of twin studies. *Psychological bulletin*, 107(2), 226.
- Meins, E., Fernyhough, C., Fradley, E., & Tuckey, M. (2001). Rethinking maternal sensitivity: Mothers' comments on infants' mental processes predict security of attachment at 12 months. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42(5), 637-648.
- Michalski, R. L., & Euler, H. A. (2008). Evolutionary perspectives on sibling relationships. *Family relationships: An evolutionary perspective*, 185-204.
- Mihić, I., Zotović, M., i Petrović, J. (2007). Stressful life experiences and attachment in adolescence. *Psihologija*, 40(4), 527-542.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and emotion*, 27(2), 77-102.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. *Advances in experimental social psychology*, 35, 53-152.
- Mitrović, M. (2016). *Dijagnostička procena afektivne i kognitivne komponente teorije uma, emocionalne empatije i afektivne vezanosti kod paranoidne shizofrenije* (Doctoral dissertation, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет).
- Mota, C. P., & Matos, P. M. (2015). Does sibling relationship matter to self-concept and resilience in adolescents under residential care?. *Children and Youth Services Review*, 56, 97-106.
- Nikić, G. i Travica V. (2007). Primena teorije afektivnog vezivanja u proučavanju partnerskih odnosa. *Zbornik radova: Afektivno vezivanje (teorije, istraživanje, terapije)*, 133-148.
- Noller, P. (2005). Sibling relationships in adolescence: Learning and growing together. *Personal relationships*, 12(1), 1-22.

- O'Connor, T. G., & Croft, C. M. (2001). A twin study of attachment in preschool children. *Child development*, 72(5), 1501-1511.
- Pears, K. C., & Moses, L. J. (2003). Demographics, parenting, and theory of mind in preschool children. *Social Development*, 12(1), 1-20.
- Perner, J., Ruffman, T., & Leekam, S. R. (1994). Theory of mind is contagious: You catch it from your sibs. *Child development*, 65(4), 1228-1238.
- Peterson, C. C. (2000). Kindred spirits: Influences of siblings' perspectives on theory of mind. *Cognitive Development*, 15(4), 435-455.
- Protić, S. (2016). *Doprinos vezanosti i mentalizacije razumevanju veze između traume i delinkvencije* (Doctoral dissertation, Univerzitet u Beogradu-Filozofski fakultet).
- Robertson, R., Shepherd, D., & Goedeke, S. (2014). Fighting like brother and sister: Sibling relationships and future adult romantic relationship quality. *Australian Psychologist*, 49(1), 37-43.
- Ruffman, T., Perner, J., Naito, M., Parkin, L., & Clements, W. A. (1998). Older (but not younger) siblings facilitate false belief understanding. *Developmental psychology*, 34(1), 161.
- Rutherford, H. J., Wareham, J. D., Vrouva, I., Mayes, L. C., Fonagy, P., & Potenza, M. N. (2012). Sex differences moderate the relationship between adolescent language and mentalization. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 3(4), 393.
- Sanders, R. (2004). *Sibling relationships: Theory and issues for practice*. Palgrave Macmillan.
- Schachter, F. F. (1982). Sibling deidentification and split-parent identification: A family tetrad. Sibling relationships: Their nature and significance across the lifespan, 123-151.
- Schmitt, D. P. (2003). Are men universally more dismissing than women? Gender differences in romantic attachment across 62 cultural regions. *Personal Relationships*, 10(3), 307-331.
- Sharp, C., Fonagy, P., & Goodyer, I. M. (2006). Imagining your child's mind: psychosocial adjustment and mothers' ability to predict their children's attributional response styles. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(1), 197-214.
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2007). Adult attachment strategies and the regulation of emotion. *Handbook of emotion regulation*, 446-465.
- Slade, A., Grienberger, J., Bernbach, E., Levy, D., & Locker, A. (2005). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: A preliminary study. *Attachment & Human Development*, 7(3), 283-298.
- Stefanović-Stanojević, T. (2006). Partnerska afektivna vezanost i vaspitni stilovi. *Godišnjak za psihologiju*, 4(4-5), 71-90.
- Stefanović-Stanojević, T. (2011). *Afektivna vezanost, razvoj, modaliteti i procena*. Niš: Filozofski fakultet.

- Stefanović-Stanojević, T., & Nedeljković, J. (2009). Attachment in the students from the towns of the former SFRY. *Facta universitatis-series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 8(1), 93-104.
- Stewart, R. B. (1983). Sibling attachment relationships: Child–infant interaction in the strange situation. *Developmental Psychology*, 19(2), 192.
- Stewart, R. B., & Marvin, R. S. (1984). Sibling relations: The role of conceptual perspective-taking in the ontogeny of sibling caregiving. *Child development*, 1322-1332.
- Stoneman, Z., Brody, G. H., & MacKinnon, C. E. (1986). Same-sex and cross-sex siblings: Activity choices, roles, behavior, and gender stereotypes. *Sex Roles*, 15(9), 495-511.
- Tamis-LeMonda, C. S., Bornstein, M. H., & Baumwell, L. (2001). Maternal responsiveness and children's achievement of language milestones. *Child development*, 72(3), 748-767.
- Teti, D. M., & Ablard, K. E. (1989). Security of attachment and infant-sibling relationships: A laboratory study. *Child development*, 1519-1528.
- van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2010). Invariance of adult attachment across gender, age, culture, and socioeconomic status?. *Journal of social and personal relationships*, 27(2), 200-208.
- van IJzendoorn, M. H., Moran, G., Belsky, J., Pederson, D., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Kneppers, K. (2000). The similarity of siblings' attachments to their mother. *Child Development*, 71(4), 1086-1098.
- Vukosavljević-Gvozden, T. (2007). Kapacitet za empatiju osoba s različitim organizacijama afektivnog vezivanja. u: Hanak N. A. Dimitrijević [ur.] *Afektivno vezivanje-teorija, istraživanja i psihoterapija, Zbornik radova, Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju-Centar za izdavačku delatnost*, 183-205.
- Vygotsky, L. (1978). Interaction between learning and development. *Readings on the development of children*, 23(3), 34-41.
- Waldinger, R. J., Seidman, E. L., Gerber, A. J., Liem, J. H., Allen, J. P., & Hauser, S. T. (2003). Attachment and core relationship themes: Wishes for autonomy and closeness in the narratives of securely and insecurely attached adults. *Psychotherapy Research*, 13(1), 77-98.
- Ward, M. J., Vaughn, B. E., & Robb, M. D. (1988). Social-emotional adaptation and infant-mother attachment in siblings: Role of the mother in cross-sibling consistency. *Child Development*, 643-651.
- Werner, H., Zahn, S., Titze, K., Walitza, S., & Logoz, M. Z. (2015). Concordance of Attachment Representations in Preschool Siblings Assessed by the Attachment Story Completion Task. *Journal of Child and Family Studies*, 24(3), 576-590.
- Whiteman, S. D., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2003). What parents learn from experience: The first child as a first draft?. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 608-621.

Wlodarski, R., & Pearce, E. (2016). The God Allusion. *Human Nature*, 27(2), 160-172.

PRILOZI

Prilog A – Upitnici korišteni u ovom istraživanju.

UPUTSTVO

Pred Vama se nalazi upitnik koji istražuje Vaš odnos prema sebi, drugim ljudima i nekim drugim pitanjima. Molim Vas da svako pitanje pažljivo pročitate i odgovorite na njega zaokruživanjem ili upisivanjem odgovora. Bitno je da odgovarate iskreno i da ne preskačete pitanja. Upitnik je anonimn, što znači da ne upisujete svoje ime. Podaci će biti korišteni isključivo u naučne svrhe. Takođe, upitnik se bavi doživljajima između braće i sestra, te je jako važno da ovaj isti upitnik popuni i Vaš/a brat ili sestra.

ŠIFRA ISPITANIK: _____

1. Pol : a) Ženski b) Muški
2. Godina rođenja: _____
3. Koliko imate braće i/ili sestara? a) jedno b) dvoje c) troje d) više _____ (navedi broj)
4. Na sljedećim linijama upišite godine rođenja Vaših braće i/ili sestara: _____; _____; _____; _____.
5. Koje ste dijete po redu rođenja: a) prvorodeno b) drugorođeno c) trećerodeno d) kasnije rođeno
6. Koliko su Vaši roditelji imali godina kada su dobili prvo dijete? Majka: _____ Otac: _____
7. Koliko su Vaši roditelji imali godina kada su dobili drugo dijete? Majka: _____ Otac: _____
8. Koliko su Vaši roditelji imali godina kada su dobili treće dijete?* Majka: _____ Otac: _____ <i>*Popunjavate ukoliko imate dvoje braće i/ili sestara.</i>
9. Koliko su Vaši roditelji imali godina kada su dobili četvrto dijete?* Majka: _____ Otac: _____ <i>*Popunjavate ukoliko imate troje braće i/ili sestara.</i>
10. Zaposlenje roditelja: a) oba roditelja zaposlena b) samo jedan roditelj zaposlen c) oba roditelja nezaposlena
11. Stručna sprema majke: a) osnovna škola b) SSS c) VŠS d) VSS
12. Stručna sprema oca: a) osnovna škola b) SSS c) VŠS d) VSS
13. Kako procjenjujete finansijsku situaciju u vašoj porodici? a) veoma loša b) loša c) osrednja d) dobra e) odlična
14. Vaša uža porodica (roditelji, brat/sestra i Vi) živi: a) u izdvojenom domaćinstvu; b) zajedno sa članovima proširene porodice (baka, deda, tetke, stričevi i slično) u istoj kući ili c) u istoj kući, ali vi imate svoj sprat, a proširena porodica svoj sprat

15. Zaokružite ponudene odgovore, ukoliko se neka od tih promjena desila u Vašoj porodici:

a) gubici/smrt nekog člana porodice

b) bolesti

c) dugotrajna razdvajanja

d) gubljenje zaposlenja

e) gubljenje imovine

f) velike selidbe

g) nešto drugo _____

SM-ECR-R

Pred Vama je upitnik koji sadrži tvrdnje koje opisuju **različita osećanja i stavove prema drugim ljudima i sebi**. Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju. **Označite stepen Vašeg slaganja ili neslaganja**, služeći se skalom od 1 do 7, pri čemu brojevi znače sledeće:

1	2	3	4	5	6	7
Nimalo se ne slažem	Ne slažem se	Delimično se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Delimično se slažem	Slažem se	Potpuno se slažem

1.	Više volim da ne pokazujem kako se osećam duboko u sebi.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Plašim se da će bliske osobe prestati da me vole.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Lako mi je da s drugima podelim svoje misli i osećanja.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Često brinem da će bliske osobe prekinuti odnos sa mnom.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Teško mi je da dopustim sebi da zavisim od bliskih ljudi.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Često brinem da me bliske osobe zapravo ne vole.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Osećam se prijatno kada sam blizak/bliska s drugima.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Često brinem da bliskim osobama neće biti stalo do mene kao što je meni do njih.	1	2	3	4	5	6	7
9.	Nije mi prijatno da drugima "otvaram dušu".	1	2	3	4	5	6	7
10.	Često poželim da su osećanja bliskih osoba prema meni jednako jaka kao i moja osećanja prema njima.	1	2	3	4	5	6	7
11.	Više volim da ne budem previše blizak/bliska s drugima.	1	2	3	4	5	6	7
12.	Mnogo brinem za svoje odnose.	1	2	3	4	5	6	7
13.	Postaje mi neprijatno kad neko poželi da se mnogo zbliži sa mnom.	1	2	3	4	5	6	7
14.	Kada nisam u kontaktu s osobama koje su mi važne, brinem da bi se one mogle zainteresovati za nekog drugog.	1	2	3	4	5	6	7
15.	Poprilično mi je lako da se zbližim s nekim.	1	2	3	4	5	6	7

16.	Kad bliskoj osobi pokažem šta osećam prema njoj, bojim se da ona neće osećati isto prema meni.	1	2	3	4	5	6	7
17.	Nije mi teško da se zbližim s nekim.	1	2	3	4	5	6	7
18.	Retko brinem da bi neka osoba koja mi je bliska mogla da prekine odnos sa mnom.	1	2	3	4	5	6	7
19.	Obično s bliskim osobama razgovaram o svojim problemima i brigama.	1	2	3	4	5	6	7
20.	Neke bliske osobe me čine nesigurnim/nesigurnom u sebe.	1	2	3	4	5	6	7
21.	Znači mi ako mogu da se obratim bliskoj osobi kada mi je to potrebno.	1	2	3	4	5	6	7
22.	Ne brinem često da ću biti odbačen/a.	1	2	3	4	5	6	7
23.	Bliskim osobama poveravam skoro sve.	1	2	3	4	5	6	7
24.	Smatram da meni bliske osobe ne žele da budu prisne sa mnom onoliko koliko bih ja to želeo/želela.	1	2	3	4	5	6	7
25.	S bliskim osobama detaljno razgovaram o svemu što me muči.	1	2	3	4	5	6	7
26.	Ponekad osobe koje su mi bliske promene svoja osećanja prema meni bez ikakvog očiglednog razloga.	1	2	3	4	5	6	7
27.	Uznemirim se kad mi neko postane previše blizak.	1	2	3	4	5	6	7
28.	Moja želja da budemo veoma bliski ponekad uplaši ljude i udalji ih od mene.	1	2	3	4	5	6	7
29.	Osećam se prijatno kad zavisim od drugih.	1	2	3	4	5	6	7
30.	Plašim se da kada me neko dobro upozna, neće mu/joj se svideti kakav sam.	1	2	3	4	5	6	7
31.	Lako mi je da zavisim od bliskih osoba.	1	2	3	4	5	6	7
32.	Naljutim se kada ne dobijam dovoljno nežnosti i podrške od bliskih osoba.	1	2	3	4	5	6	7
33.	Lako mi je da budem nežan/nežna prema bliskim osobama.	1	2	3	4	5	6	7
34.	Brinem da ne vredim koliko i drugi.	1	2	3	4	5	6	7
35.	Bliske osobe zbilja razumeju mene i moje potrebe.	1	2	3	4	5	6	7

36.	Čini mi se da me bliske osobe primećuju samo kada sam ljut/a.	1	2	3	4	5	6	7
-----	---	---	---	---	---	---	---	---

UM

Ovaj upitnik sadrži 28 tvrdnji. Molimo Vas, pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i **ZAOKRUŽITE broj od 1 do 5**, zavisno od toga u kojoj mjeri smatrate da je ta tvrdnja **TAČNA ZA VAS**.

1	2	3	4	5
Potpuno netačno	Uglavnom netačno	I tačno i netačno	Uglavnom tačno	Potpuno tačno

1.	Važno mi je da razumijem razloge za svoje postupke.	1	2	3	4	5
2.	Kad donosim zaključke o osobinama drugih ljudi, pažljivo posmatram kako govore i šta rade.	1	2	3	4	5
3.	Mogu da prepoznam osećanja drugih ljudi.	1	2	3	4	5
4.	Često razmišljam o drugim ljudima i njihovim postupcima.	1	2	3	4	5
5.	Obično umijem da prepoznam šta muči druge ljude.	1	2	3	4	5
6.	Mogu da se uživim u tuđa osećanja.	1	2	3	4	5
7.	Kada me neko nervira, pokušavam da razumijem zašto tako reaguje.	1	2	3	4	5
8.	Kada sam uznemiren, nisam siguran da li sam tužan, uplašen ili ljut.	1	2	3	4	5
9.	Mrzi me da gubim vrijeme pokušavajući da razumijem neke detalje ponašanja ljudi.	1	2	3	4	5
10.	Dobro predviđam ponašanje drugih ljudi na osnovu njihovih uvjerenja i osećanja.	1	2	3	4	5
11.	Često ni sebi ne umijem da objasnim zašto sam nešto uradio.	1	2	3	4	5
12.	Ponekad razumijem osećanja neke osobe pre nego što mi ona bilo šta kaže.	1	2	3	4	5
13.	Važno mi je da razumijem šta se dešava u odnosima koje imam s bliskim osobama.	1	2	3	4	5
14.	Ne želim da o sebi saznam nešto što mi se ne dopada.	1	2	3	4	5
15.	Da bismo razumijeli ponašanje neke osobe, moramo da znamo šta misli, želi i oseća.	1	2	3	4	5
16.	Osećanja su česta tema mojih razgovora s bliskim osobama.	1	2	3	4	5
17.	Volim da čitam knjige i novinske članke o psihološkim temama.	1	2	3	4	5
18.	Teško mi je da sebi priznam da sam tužan, povrijeđen ili uplašen.	1	2	3	4	5
19.	Ne volim da razmišljam o svojim problemima.	1	2	3	4	5

20.	Umio bih da precizno i detaljno opišem važne osobine meni bliskim ljudima.	1	2	3	4	5
21.	Često sam zbunjen time šta tačno osjećam.	1	2	3	4	5
22.	Teško mi je da nađem prave reči da izrazim svoja osjećanja.	1	2	3	4	5
23.	Ljudi mi kažu da umem dobro da ih razumijem i posavjetujem.	1	2	3	4	5
24.	Oduvijek me je interesovalo zašto se ljudi ponašaju na određeni način.	1	2	3	4	5
25.	Mogu lako da opišem svoja osjećanja.	1	2	3	4	5
26.	Dok mi ljudi pričaju o svojim osjećanjima i potrebama, misli mi lako odlutaju.	1	2	3	4	5
27.	Pošto svi zavisimo od životnih okolnosti, razmišljanje o namjerama drugih ljudi je besmisleno.	1	2	3	4	5
28.	Jedna od najvažnijih stvari koju djeca treba da nauče jeste da izražavaju svoja osjećanja i želje.	1	2	3	4	5

Prilog B

BIOGRAFIJA AUTORA

Autor ovog master rada je Jana Tanasić, rođena 09.03.1992. godine u Novom Gradu, u RS, BiH. Diplomirala je osnovne studije psihologije na Filozofskom fakultetu, 2014. godine, čime je stekla zvanje diplomirani psiholog. Odbranom master rada „Relacije afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga“, na Filozofskom fakultetu 2017. godine, autor je stekao zvanje master psihologije. Master rad spada u naučnu oblast psihologija. Mentor je bila prof. dr Aleksandra Hadžić, a članovi komisije za odbranu master rada prof. dr Nada Vaselić i prof. dr Slavica Tutnjević.

U Banjoj Luci, 20.12.2017.

Dekan

prof. dr Brane Mikanović

Komisija za ocjenu magistarskog -master- rada
"RELACIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI I KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU KOD SIBLINGA"
kandidatkinje Jane Tanasić

NAUČNO-NASTAVNOM VIJEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
BANJA LUKA

Na sjednici Naučno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta Banja Luka održanoj 11.05.2017. godine imenovana je (Rješenjem br. 07/3,945-21/17) Komisiju za ocjenu magistarskog -master- rada *"RELACIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI I KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU KOD SIBLINGA"* kandidatkinje Jane Tanasić, u sljedećem sastavu:

1. dr Aleksandra Hadžić, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, predsjednik,
2. dr Nada Vaselić, vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, član,
3. dr Slavica Tutnjević, docent Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci, član.

Komisija je upoznala i analizirala magistarski -master- rad i daje sljedeći

IZVJEŠTAJ

1. Podaci o kandidatkinji

Jana Tanasić je rođena 09.03.1992. godine u Novom Gradu. Osnovnu školu završila 2007. godine u OŠ „Vuk Stefanović Karadžić“ u Novom Gradu. Srednju školu je završila 2011. godine u Gimnaziji „Petar Kočić“ u Novom Gradu. Studij psihologije na Filozofskom fakultetu, Univerziteta u Banjoj Luci upisala je 2011. godine. Diplomirala 15.07.2014., sa prosjekom ocjena 8,21. Master studij psihologije upisala je 2014. godine na Odsjeku za psihologiju, Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci. Prosjek ocjena: 8,94.

Pohađala je ljetnju školu u Sarajevu „Trauma, trust and memory“, 2015. godine. Izlagala je radove u koautorstvu na naučnom skupu „Dani primenjene psihologije“ (2014.; 2015.), na Filozofskom fakultetu u Nišu i naučno – stručnom skupu „Studenti u susret nauci“, u Banjoj Luci (2015.). Dobitnica plakete za najuspješniji rad na 8. naučno – stručnom skupu „Studenti u susret nauci“, iz oblasti društvenih nauka, 2015. godine. Aktivan je član Udruženja za destigmatizaciju i društvenu afirmaciju osoba sa psihosocijalnim poteškoćama „Metanoia“, u projektu „Glas ludila u eteru – Banja Luka“.

Polazeći od navedenih činjenica možemo dati ocjenu da je Jana Tanasić podobna za izradu master rada.

2. Obim i struktura rada

Master rad "*RELACIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI I KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU KOD SIBLINGA*", kandidatkinje Jane Tanasić, napisan je na 83 stranice teksta 1,5 proreda.

U strukturi rada je 6 sljedećih poglavlja:

1. Uvod (1-12. str.);
2. Metod (12-16. str.);
3. Rezultati (16-43 str.);
4. Diskusija (43- 56. str.);
5. Zaključak (56 – 57. str.);
6. Literatura (58 - 65. str.) i,
7. Prilozi (66 – 82. str.).

Prvo poglavlje sastoji se od tri naslova u okviru kojih su postavljeni teorijska osnova istraživanja, određen problem i cilj, te hipoteza istraživanja. Drugo poglavlje obuhvata šest naslova sa detaljnim opisom tipa istraživanja, varijabli, uzorka, instrumenata korištenih u istraživanju, postupaka i statističke obrade. Treće poglavlje obuhvata sedam naslova posvećenih različitim aspektima rezultata. Četvrto poglavlje obuhvata osam naslova sa detaljnim diskusijama dobijenih rezultata predstavljenih u prethodnom dijelu. Poslednji naslov sadrži ograničenja i preporuke za naredna istraživanja. Peto, šesto i sedmo poglavlje su integralni.

Tekst rada prožima 6 grafikon, a rad sadrži 24 tabele sa prikazima rezultata. U spisku je 107 bibliografskih jedinica, od kojih je 12 domaćih. U prilogima se nalazi tri instrumenata koja su korištena u istraživanju.

3. Teorijska zasnovanost i metodološka utemeljenost istraživanja

Oslanjajući se na relevantne teorije i naučno-istraživačke radove, kandidatkinja je sažeto izložila osnovna teorijska polazišta u proučavanju povezanosti sistema afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga. Radi se o relativno novoj temi, nedovoljno istraživanoj i u svijetu, a osobito na našem području. Sibling sistem je određen kroz postojanje pravog sibling sistema sa uzrasnom razlikom do pet godina između ispitanika, adolescenata i starijeg brata ili sestre i funkcionalnih jedinaca sa uzrasnom razlikom većom od sedam godina između siblinga, a u skladu sa postavkama porodične systemske terapije. Takođe je poređen efekat raznopolnog i istopolnog sibling sistema na relaciju afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju.

Imajući u vidu značaj veze između braće i sestara, čini se opravdanim potreba za sagledavanjem i razumijevanjem spomenutih konstrukata na domaćem uzorku siblinga, te je osnovni problem i cilj ovog istraživanja ispitivanje relacija dimenzija i obrazaca afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga. Osim toga, ispitivana je povezanost polne strukture dijada i razlike u uzrastu između siblinga sa spomenuta dva konstrukta.

Ova studija je jedinstvena na polju domaćih istraživanja afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju, jer relacije ova dva fenomena ispituje na uzorku braće i sestara. Nalazi će doprinijeti proširivanju postojećih saznanja o odnosu afektivne vezanosti i mentalizacije, te razumijevanju uticaja siblinga na taj odnos. Takođe, istraživanje može da bude podstrek za druge autore da fokus interesovanja preusmjere sa ispitivanja afektivne vezanosti u relacijama majka – dijete na odnose sa drugim figurama vezivanja poput spomenutih siblinga ili možda očeva. Praktičan cilj ovog istraživanja podrazumijeva proširivanje saznanja o uticaju siblinga na afektivnu vezanosti i mentalizaciju. Rezultati bi mogli biti od značaja u savjetodavnom i psihoterapijskom radu, gdje bi se podsticao i unaprijeđivao kvalitetan odnos siblinga i porodice uopšteno, te terapijske tehnike bazirane na mentalizaciji.

U metodološkom dijelu predstavljeni su metod, varijable, uzorak, instrumenti, te postupak ispitivanja i postupci obrade podataka. Nacrt je neeksperimentalnog karaktera i pripada anketnom tipu istraživanja. Uzorak je prigodan i sastoji se od 240 ispitanika, tj. 120 dijada rođenih braće i sestara. 120 ispitanika čine adolescenti, učenici trećih i četvrtih razreda srednjih škola, a preostalih 120, njihovi stariji siblizi. Dijade su podijeljene u dvije grupe, s obzirom na uzrasnu razliku. Jednu grupu čine siblizi do 5 godina razlike u rođenju, tj. siblizi u užem značenju, a drugu grupu siblizi sa 7 i više godina razlike u rođenju, tzv. funkcionalni jedinici. Obje grupe su ujednačene po polu, te su formirane 4 kombinacije – mlađa sestra i starija sestra; mlađa sestra i stariji brat; mlađi brat i stariji brat, te mlađi brat i starija sestra. Svaku kombinaciju čini 15 dijada.

Instrumenti i stimulusi: Upitnik sociodemografskih karakteristika uključuje informacije o polu, uzrastu i redu rođenja ispitanika. U upitniku se nalaze i pitanja koja se tiču porodičnog konteksta: broj siblinga; godišta siblinga; godine oca i majke kada su dobili prvo, drugo, treće i četvrto dijete; zaposlenje i stručna sprema roditelja; subjektivna procjena finansijske situacije porodice; tip domaćinstva i značajne životne promjene).

Revidirana verzija upitnika „Iskustva u bliskim odnosima“ (Experiences in Close Relationships-Revised questionnaire; SM-ECR-R) je modifikovana tako da mjeri odnos vezanosti za bilo koju važnu osobu. Ovaj upitnik je sastavljen od 36 stavki, koje opisuju različita osjećanja i stavove prema sebi i drugima, a na koje ispitanik odgovara koristeći sedmostepenu skalu. Polovina stavki procjenjuje dimenziju anksioznosti, a polovina dimenziju izbjegavanja. U istraživanju će se koristiti verzija upitnika adaptirana na srpski jezik koja je pokazala dobre metrijske karakteristike (Hanak i Dimitrijević, 2013).

Upitnik za procjenu kapaciteta za mentalizaciju (UM), autora Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević i Jolić Marjanović (2017), mjeri tri aspekta mentalizacije – mentalizaciju sopstvenih stanja, mentalizaciju stanja drugih i motivaciju za mentalizaciju. Takođe, upitnik pruža i jedan globalni skor. Ispitanici procjenjuju svoje slaganje na ukupno 28 stavki, koristeći petostepenu Likertovu skalu. Skala ima dobru pouzdanost, a subskele zadovoljavajuću: mentalizacija sopstvenih stanja $\alpha=.77$; mentalizacija stanja drugih $\alpha=.77$ i motivacija za mentalizaciju $\alpha=.76$ (Dimitrijević, Hanak, Altaras Dimitrijević i Jolić Marjanović, 2017).

Ispitivanje mlađih sibliha, tj. srednjoškolaca se vršilo za vrijeme nastave. Upitnici su podijeljeni samo onim učenicima koji imaju starije braće i/ili sestre. Ispitanicima su date instrukcije za popunjavanje upitnika i objašnjena prava o zaštiti podataka. Ispitivanje je bilo anonimno, a svaki upitnik šifriran. Nakon popunjavanja upitnika, ispitanici su dobili papir sa molbom za ispitivanje namijenjen njihovim starijim siblihima. Molba je sadržavala informacije o autoru i svrsi istraživanja, adresu on – line upitnika i šifru koja se podudara sa šifrom upitnika koji je popunio mlađi sibling. Zbog specifičnosti uzorka, ispitivanje se takođe vršilo „snowball“ metodom. Popunjavanje upitnika je trajalo oko 20 minuta.

Rezultati su predstavljeni u tabelama i šest grafikona, i interpretirani prema cjelinama koje su odredile hipoteze koje je kandidatkinja postavila. Svi podaci su obrađeni primjenom statističkog programa, pri čemu su odabrane adekvatne statističke procedure.

U prvoj cjelini izneseni su rezultati koji se odnose na deskriptivnu statistiku, a obuhvataju opis uzorka, provjeru normalnosti distribucija i provjeru psihometrijskih karakteristika skala. U drugoj cjelini predstavljene su polne i uzrasne razlike. U trećoj cjelini su rezultati koji se odnose na povezanost dimenzija koje operacionalizuju afektivnu vezanost – anksioznost oko gubika bliskih relacija i izbjegavanje bliskosti i dimenzija kapaciteta za mentalizaciju (mentalizacija sopstvenih stanja, mentalizacija stanja drugih i motivacija za mentalizaciju). U četvrtom dijelu predstavljene su predikcije dimenzija kapaciteta za mentalizaciju od strane dimenzija afektivne vezanosti na cjelokupnom uzorku i u okviru 8 tipova sibling dijada. U petoj cjelini predstavljena je dobijena distribucija obrazaca afektivne vezanosti na osnovu izvršene klaster analize dimenzija anksioznosti i izbjegavanja. U šestoj cjelini predstavljene su razlike u distribuciji obrazaca afektivne vezanosti u odnosu na polne razlike, sibling sistem i vrstu dijade. U poslednjoj, sedmoj cjelini provjeravane su razlike u izraženosti kapaciteta za mentalizaciju ispitanika iz različitih dijada, sociodemografskih varijabli i obrazaca afektivne vezanosti.

U cjelini gledano, može se dati ocjena da je ovo istraživanje uspješno teorijski utemeljeno i da je kreiran prikladan metodološki koncept istraživanja, kao i da su rezultati adekvatno interpretirani.

4. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja su detaljno i korektno su prikazani i analizirani, a ovdje navodimo glavne rezultate.

- Prva hipoteza koja je pretpostavila da je afektivna vezanost prediktor kapaciteta za mentalizaciju je djelimično potvrđena, s obzirom da obje dimenzije nisu značajni prediktori svih aspekata mentalizacije. Takođe, bila je očekivana negativna povezanost svih dimenzija sa aspektima mentalizacije, što u ovoj studiji nije bio slučaj. Autor je podatke objasnio nedostatkom kontrole nad ispitivanjem uzorka i varijabilnosti uzrasta uzorka.

Veliki broj ispitanika se nalazio u adolescenciji koja je uzrok velikih socio-emocionalnih promjena, te otuda nelogičnost i nedosljednost rezultata.

- Podudarnost obrazaca u sibling dijadama je pokazala da više od polovine siblinga iz istih porodica ima isti obrazac afektivne vezanosti. Podaci su u skladu sa međunarodnim istraživanjima i teorijskim okvirom, te se druga hipoteza ove studije može smatrati potvrđenom. Procenat podudarnosti je objašnjenjen zajedničkim genetskim materijalom, sličnim iskustvom sa roditeljima, ali i okruženjem u kom su odrasli.
- Pretpostavka da će siblizi iz pravog sibling sistema imati bolji kvalitet afektivne vezanosti i razvijeniji kapacitet za mentalizaciju nije potvrđena. Nije bilo razlika u distribuciji obrazaca afektivne vezanosti u ove dvije dijadne grupe, te su ispitanici iz pravog sibling sistema imali i izraženiju anksioznost. Rezultati su objašnjeni teorijom rivaliteta među siblizima, koja možda koči ovaj razvoj i specifičnošću uzorka.
- Četvrta hipoteza govorila je o postojanju polnih razlika u organizaciji afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju. U ovom istraživanju nije bilo razlika između muškaraca i žena u izraženosti dimenzija afektivne vezanosti, ali ni u distribuciji obrazaca. Rezultati nisu u skladu sa stereotipnim polnim ulogama, teorijskom osnovom i prethodnim domaćim i međunarodnim istraživanjima, te se rezultati mogu objasniti specifičnošću uzorka ili mijenjanjem polnih uloga prema kojima žene teže samoaktualizaciji, a muškarci se potiču na izražavanje emocija. Kada je riječ o mentalizaciji, žene su pokazale očekivanu superiornost. S obzirom na rečeno, četvrta hipoteza se može smatrati djelimično potvrđenom.
- U radu se pratila i organizacija ova dva konstrukta u istopolnim i raznopolnim dijadama. Neočekivano se pokazao bolji kvalitet kapaciteta za mentalizaciju u raznopolnim dijadama. U pravom sibling sistemu, mlađoj braći je značajna figura starijeg siblinga, dok se u sistemu funkcionalnih jedinaca pokazalo da su raznopolne dijade poticajnije za razvoj mentalizacije kod mlađih siblinga. Ono što je upečatljivo u obje sibling grupe, bilo je prisustvo starije sestre koja najviše potiče razvoj mentalizacije. Rezultati su objašnjeni istraživanjima koja su dobijala slične rezultate, tj. tezom da raznopolne dijade daju više mogućnosti za razvoj mentalizacije, s obzirom da se siblizi trude da razumiju um koji je drugačiji od njihovog. Kada je riječ o organizaciji afektivne vezanosti u polnim kombinacijama dijada, nisu pronađene statistički značajne razlike.
- Osim glavnih analiza, sekundarne analize su pokazale neobičnu distribuciju obrazaca afektivne vezanosti, s obzirom na porast plašljivog obrasca. Razlog ove pojave može biti specifičnost uzorka, ali u svakom slučaju dovoljan razlog za nova istraživanja. Osim toga, nije bilo razlika u sposobnosti za mentalizaciju, kada su se analizirale socio – demografske karakteristike uzorka, što nije očekivano, uzimajući u obzir prethodna istraživanja.
- Neočekivan podatak bila je izraženost kapaciteta za mentalizaciju sopstvenih stanja kod četiri obrasca. Najlošija mentalizacija bila je kod sigurno vezanih osoba, a najbolja kod plašljivo vezanih. Ovi nalazi nisu u skladu sa teorijskim okvirima, te je važno ispitati

ovu vezu u budućim istraživanjima, kako bi se utvrdilo da li je ovaj odnos karakterističan za domaći uzorak. Izraženost preostala dva aspekta mentalizacije kod četiri obrasca afektivne vezanosti su dala očekivane podatke.

- Imajući u vidu da je ovo prva studija koja je ispitivala odnos ova dva konstrukta na uzorku adolescenata i njihovih starijih siblinga, te ograničen broj referentnih istraživanja, autor je došao do zaključka da bi u buduća istraživanja bilo korisno uključiti veći uzorak, druge instrumente i varijable poput majčinskog odnosa i bržnosti.

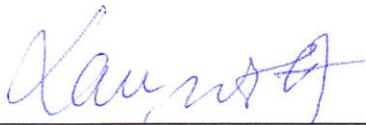
5. Zaključak i prijedlog

U radu Jane Tanasić "*RELACIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI I KAPACITETA ZA MENTALIZACIJU KOD SIBLINGA*" odabrana su i sistematizovana relevantna teorijska i naučno-istraživačka saznanja o povezanosti sistema afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga dvije grupe sibling sistema – siblinga sa uzrasnom razlikom do pet godina i siblinga sa uzrasnom razlikom većom od sedam godina. Ona su poslužila kao polazišta u koncipiranju, pripremanju i provođenju tematski relevantnog neeksperimentalnog istraživanja. Utvrđeni rezultati pregledno su prikazani, korektno interpretirani i uspješno uopšteni, a otvoreni su i novi istraživački aspekti. Kandidatkinja je vrlo kritično pristupila svom radu i na taj način otvorila nova pitanja za istraživanje, a i pokazala određenu dozu zrelosti u naučno-istraživačkom radu.

Predlažemo da Naučno-nastavno vijeće Filozofskog fakulteta prihvati ovaj magistarski - master- rad i da omogući njegovu odbranu.

Banja Luka, decembar 2017.

ČLANOVI KOMISIJE:

1.
(Prof. dr Aleksandra Hadžić, predsjednik)
2.
(Prof. dr Nada Vaselić, član)
3.
(Doc. dr Slavica Tutnjević, član)

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da je master rad

Relacije afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod sibliinga

Relations of attachment and mentalization in siblings

- ☐ Rezultat sopstvenog istraživačkog rada,
- ☐ Da master/magistarski rad, u cjelini ili u dijelovima, nije bio predložen za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova,
- ☐ Da su rezultati korektno navedeni i
- ☐ Da nisam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis kandidata:

U Banjoj Luci, 20.12.2017.

Jana Tanasić

Prilog D

Izjava kojom se ovlašćuje Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci da moj master rad učini javno dostupnim

Ovlašćujem Filozofski fakultet u Banjoj Luci da moj master/magistarski rad pod nazivom „Relacije afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod siblinga“ koji je moje djelo, učini javno dostupnim.

Master rad sa svim prilogima predala sam u elektronskom formatu, pogodnom za trajno arhiviranje.

Moj master rad, pohranjen u digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Banjoj Luci, mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (*Creative Commons*), za koju sam se odlučila.

1. Autorstvo
2. Autorstvo – nekomercijalno
- ☒ 3. Autorstvo – nekomercijalno – bez prerade
4. Autorstvo – nekomercijalno – dijeliti pod istim uslovima
5. Autorstvo – bez prerade
6. Autorstvo – dijeliti pod istim uslovima

Potpis kandidata:

U Banjoj Luci, 20.12.2017.

Jana Tanasić

PRILOG F

Izjava o identičnosti štampane i elektronske verzije master/magistarskog rada

Ime i prezime autora: Jana Tanasić

Naslov rada: Relacije afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju kod sibringa

Mentor: prof. dr Aleksandra Hadžić

Izjavljujem da je štampana verzija mog master rada identična elektronskoj verziji koju sam predala za digitalni repozitorijum Univerziteta u Banjoj Luci.

U Banjoj Luci, 20.12.2017.

Potpis kandidata:

Jana Tanasić